

పునస్సంధానశుల్కము.

సాంఘిక నాటకము.

గ్రంథి
అవసరాల శ్రేణి

PUBLISHERS
MADETI SANYASAYYA & SONS,
Book Sellers, Rajahmundry.

1927

కావ్య టురిజమ్

౧౦1

వెల రు 0-12

పునస్సాధానశుల్కము.

అయిదొంకముల (నాంఘిక) నాటకము.

౫౧౦ ధాత్యుక్త

అవసరాల శేషగిరి రావుగారి వే

. రచియింపబడినది.

మొదటికూర్పు 10/10/1927

పబ్లిషర్స్

మొదటి నన్యాసమ్యుక్తసన్ము

కంఠాబుక్కుడిపో, రాజమహేంద్రవరము.

౯౬-నాటకము

టైటిల్ పేజిమాత్రము శ్రీరామాప్రెస్ నందు ముద్రితము

రాజమహేంద్రవరం.

1927

బైరెట్ రిజిస్టరు

మొదట 0—12—00

ఈనాటకము నందు వచ్చు పాత్రలు.

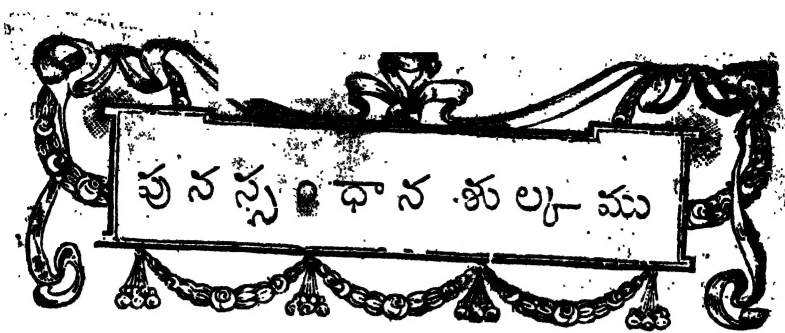

పురుషులు .

రామచంద్రరావు—రుక్మిణితిండి
 వెంకటశాస్త్రి—రాయబారి
 వెంకటేశ్వర్లు—పెండ్లికుమారునితిండి
 శ్రీనివాసరావు—ఒక యువకుడు
 నారాయణరావు—రామచంద్రరావుగారి మేనల్లుడు.
 అనంతరావు—స్నేహితుడు
 దామోదరరావు—ఒక యువకుడు
 శ్రీరాములు—ఒక స్కూలు ఫయిగురు విద్యార్థి
 రామారావు—ఒక యువకుడు
 సుబ్బయ్య—ఒక పంతులు
 సుందరం—రుక్మిణిభర్త
 రఘునాథము—సుధురావు మందలి యువకుడు

స్త్రీలు .

రుక్మిణి—కథానాయిక
 విశాలమ్మ—రుక్మిణి తల్లి
 లక్ష్మీకాంతం—ఒక యువతి
 కామమ్మ—వెంకటేశ్వర్లుగారి భార్య
 మణిమాల—వేష్య
 శ్రీహరి—వేష్యమాత
 కృష్ణవేణి—రుక్మిణి చెల్లెలు

ప్రథమాంకము.

—మొన్న

ప్రదేశము:—రామచంద్ర, శాలివాహన యుటివాకిలి.

(ప్రవేశము—రామచంద్ర, రావు, విశాలాక్షి, యశ్విని,

రుక్మి—నాన్న గారూ! నాకు నేడు బడియందు బహుమానముగ నీ
పాత్ర మొసంగినారు. (అని యొక పుస్తకమును దండి
కొనిండును.)

రామ—(గ్రహించి) సావిత్రీపరిణయమా! బహుమాన మెందుల
వచ్చినారు?

రుక్మి—మౌ బాలికాపాఠశాలయందు నేటి దినమున వార్షికోత్సవము
జరుపబడినది.

రా—అగునగును. జ్ఞప్తికి వచ్చినది. నాకును నాహ్వనపత్రికను బం
పియన్నాడు. కాని, తీటికకలుగలేదు. బాలికలచే గానము,
కోలాటము, మొదలగు వినోదములు సలుపబడు ననియును,
బిదప బహుమతు లొసంగబడుననియును బత్రికలయందు
వ్రాసినారు. వానిలో నీయాధిక్య మెందుగ నున్నట్టెను?

రుక్మి—ఎద్దియో యనలేదు? నేనే ప్రాధాన్యపాత్రులలో నొకటి
యగు నాయొకనైతిని. అందు పాత్రపోషణ సరిగనున్నద
నియు, సంగీతము, అర్థజ్ఞానము, సాంపుగ నున్నదనియు,

పునస్సంధాన శుల్కము

మెచ్చి యన్నిటిలోను మోకటిబహుమానమే నాకొసంగి నాకు.

రా—అమ్మా! అందొక పద్యమును జదివి వీరులకు విందొనర్పము.

ధూ—(సిగ్గు నభినయించును.)

రా—ఏమమ్మా! సిగ్గునందుచుంటివి? ఇట్లు సిగ్గుజెందు నీ కాబహు మాన మెట్లు లభించెను? చదువుము—

రు—నాయనా! నీయొపవహ్లాకు సిగ్గెందులకు?

ఉ. సందియమేల? సర్వస్వమునా జూడంగ సత్యవంతు భూ వందితుఁ బట్టుటె యరయ భాగ్యము, భోగము సర్వసంపదా నందముఁగూర్పుమో జనక యాతని భర్తగఁ గాంచలేక యే మందును? జీవముల్ విడుటెయూర్యరాశ్రేయమునిక్కమింతయున్.

రా—వరుఁడు సర్వవిధముల నమరినవాడైనచో నట్లు కోరుట శ్రేయోదాయకమేకదా. అందులకుఁ దండ్రియేమనెనో చది వితివా!

రు—చదువకేమి? నారదునిచే నా సత్యవంతుఁడు పరిణయమైన నొక్కవత్సరమునకు మృతినందునని తెలిసి పలదని పెక్కువిధ ముల నొక్కివక్కాణించెను.

రా—పిదప...

రు—మనమున నొకనిఁగోరి వేఱొక్కనిఁ జేపట్టజాల నని శపథ మూనెను.

రా—తల్లిదండ్రులమాట జవదాటుటమాత్రము ధర్మవిరుద్ధముకాదా?

రు—జననీజనకులు మాత్రము తమబిడ్డల ముద్దు సెల్లింప కుండుట పాడియా?

రా—మంచిచెడ్డలు పిన్నవయస్కుల కెట్లు తెలియును?

(తెరలో) రుక్మిణీ! రుక్మిణీ!

విశా—అమ్మాయీ! ఎవ్వరో పిలుచున్నారు.

రు—మా తరగతిలోని బాలికయే. (జనకుని జూచి) నాన్నగారూ!

పోయివచ్చెదను.

రా—మంచిది. (రుక్మిణి నిష్క్రమించును.)

రా—(భార్యనుగాంచి) అమ్మాయీ పెండ్లియమై నీయభిప్రాయమేమి?

వి—ఏమో మీయిష్టము.

రా—ఎన్నివిధముల నాలోచించినను మన నారాయణరావునకే యిచ్చిన బాగుండునని తోచుచున్నది.

వి—వెంకటేశ్వరుగారి సంబంధ మేమైనది? వారికి గట్టు మెంత కానలెననిరి?

రా—అధమము నాలుగువేల రొక్కము, పుట్టెడు భూమియు నిచ్చిన నొకమాదిరిగఁ గుదురునని వత్తమాన మంపినారు.

వి—అదియే లెస్సయని తోచెడిని.

రా—సరి సరి. మనకున్న యాస్తియంతయుఁ జాలదు. ఇంతయు వారికర్పించి పిదప మనము చేయవలసినదేమి? పొట్ట కెట్లో గడుపుకొండమన్నను, మిగిలిన యిద్దఱి యాడపిల్లలగతి యేమగును? వారికి పెండ్లిం డెట్లు చేయఁగలము?

వి—ముందుసంగతి భగవంతునిదే భారము. కట్నములు లేకపోతే కార్యములేలేవు.

గీ. కట్నమియక వరుడెందుఁ గానరాఁడు
కొలఁది కట్నంబులిచ్చిన కూడులేదు
కట్నమే సర్వవిధములఁ గన్నపుత్రి
సౌఖ్యమునఁగూర్ప మూలమౌ సత్యమిదియు.

ఈరోజులలో నాడుబిడ్డల పెండ్లిండ్లనినా భాగ్యవంకటమే.

రా—పెద్ద సంబంధములని విజ్ఞప్తి, యిట్లుగుల్లులు చేసికొనుటయే కాని, వారు ధనముదాంధతచే నధికారములఁ జెలాయించు చుందురు. కార్యమగుదాకనే మన కుత్సాహము కాని, అయిన వెనుక బ్రదికియున్నంత కాలము విచారమే. ఏమందువా?

నీ. ముడిపడుటాదిగ మోమోటమియులేక

యధికారముఁజూపి యాడుచుందు

అనుకున్న కట్నముల్ యర్పణచేసిన

లాఁఛనా లివియించు లాగుచుందు

వరుని బంపుడటంచు వ్రాసినలేఖల

మూలకీడ్పుచు ముక్కుముడిచికొందు

శౌర్యంబుఁజూపుచు సాటిలేరంచును

నిరసనజేయుచు నీలుచుందు

గీ. వంగివంగి సలాముల వరుసఁజూడ

నీచమనిపించు బ్రదుకింక నీతియగునె

భాగ్యవంతుల యిండ్లకుఁ బరుగులిడ్లుట

కొఱవించేకొని తలగోకికొనుట కాదె?

ఇదియఁగాక వారికిప్పుడు ధనముకూడెనుగాని తొల్లి నీచవృత్తులకుఁ బుట్టినిల్లని వినియుండలేదా? అట్టివారికి ధనమే ప్రాధాన్యముకాని మానాభిమానములతోను మర్యాదతోను నిమిత్తములేదు.

వి—తొల్లిటి సంగతి మనకేల? పదిరాళ్ళు కలవాడే యీరోజుల లోఁ బలుకుబడి కలవాడు. భాగ్యములేకపోవుటయే పరువు, మర్యాదలు లేకపోవుట. రానురాను మర్యాదకుటుంబము లన్నీ ముట్టఁగలియు, చిక్కులేని కుటుంబము లన్నియుఁ

దేజరిల్లుచున్నవి. కాయకష్టపడని బ్రాహ్మణులంతా కడకు
గాళ్ళుజాపుచున్నారు. పెండ్లికుమారుడు మెడగ్రులో జడు
వుచున్నాడట. ఇదియే మంచిదని నాయుద్దేశ్యము.

రా—నారాయణరావు చాల బుద్ధివాంతుడు. మేనల్లుడు కొద్దో
గొప్పో చదువుకుంటున్నాడు. అదియు మనమే చెప్పించుచు
న్నాము. పాపము ! తండ్రిలేని పిల్లవాడు. మన కుట్టది వా
నిని బాల ప్రేమించుచుండును.

వి—వాని కాస్తీ యేమున్నది ?

రా—రెండుయకరముల భూమియున్నది. చాలదా ? ఆవెంకటేశ్వర్లు
గారి కర్పింప నుద్దేశించినభూమి, రొక్కము యీతనికే
యిచ్చి యింట నునచికొన్న మనపిల్ల నుఖించదా ?

గీ. వేలకొలది కట్నములిచ్చి విట్టవీగు
నట్టి బాంధవ్యమేలను యాదినుండి
యింటఁబెరిగెడు మేనల్లు గెంటుటరయ
స్వర్గముండగ నరకంబు జాలుననుట.

పై వారిని గొనివచ్చి యింటనున్న సంపదలెల్ల నర్పించినను దుదకు
బిడ్డకుఁ గాపురం బొసంగుననియు నిర్ధారణ నేయఁజాలము. ఇదియుఁ
గాక భాగ్యభోగములు క్షణభంగురములు కదా.

నీ. కోటిశ్వరులకైన కూటికిలేకుండ

నుండెడు కాలంబు యుండవచ్చు

రాజాధిరాజైన రాజ్యమే నశియించి

యిడుమలందెడువేళ నేగుదెంచు

నిటువేదయైనను నిమిషమాత్రమున

ధనముచే దులతూగి తనరవచ్చు

కట్గుడయులేని కాననవాసయు

నంతపురముఁ జేరి యలరవచ్చు

గీ. కలిమిలేముల సంగతి కానవశమే ?

వచ్చుచును బోవుచునునుండు వరుసలేక
సాంప్రదాయము మర్యాద సానుభూతి
జూచి పరిణయ మెంచుట సాగసుకాడె?

ఇట్టి దురాశలచే నెందఱెందఱు తినుట కన్నమును, గట్టి గుడ్డయును
లేక తహతహ లాడుచున్నారు. వారి కెంతధనమున్నను నీడు కాని
వారితో సంబంధ మొనర్చిన తుదకుఁ దలవంపులు తప్పవు.

వి—ఈవిషయములన్నియు స్వర్ణములైనవే కాని కాలమునుబట్టి
ప్రవర్తించవలెను.

గీ. త్రాగుబోతులడఱినుండి త్రాగకున్న
జూదరులయండఁజేరియు జూద మాడ
కున్న నిలువనిత్తురే యది యుత్తమంబె
యంచు హేళననేయరె వంచనముగ?

ధర్మమైనను సధర్మమైనను దోడివారలఁ గూడకున్న నిండలకుఁ దల
దాల్చవలెను.

రా—లతివా ! నీయపన్యాసములు కడుశోచనీయములు. లోకులకు
వెఱచి యన్యాయము లాచరించుట తగునా ? ఇప్పుడు మన
రుక్మిణిని నాశాయణరావున కొనంగిన వెలివేయుదురా ?

వి—వెలివేయుదురనికాదు. చేసిననాటనుండియును బేర్లుపెట్టుదురు.

రా—దాని యభిప్రాయమునుగూడ గనుగొందమా ?

వి—ముక్కువచ్చలారనిది దాని కేమి తెలియును.

రా—అట్లుకాదు. ఇంతలోనే పోయిన దేమున్నది ?

వి—అయినఁ బిల్చెదను. రుక్మిణీ ! రుక్మిణీ ! (అని పిలుచును.)

(తెరలో)

వచ్చుచున్నానమ్మా (అని రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రా—అమ్మా! సావిత్రీపరిణయమునుగూర్చి బాగుగ నెఱుఁగుదువుకదా. ఈపటములలో నీకునచ్చిన దేదియో తెల్పుము.

(అని రెండుపటముల నొసంగును)

రు—(సిగ్గునభినయించును)

రా—అమ్మా! సిగ్గువలదు. (అందొకదానిని జూపి)

గీ. ధనముకలవాఁ డితండును దగిన హూణ

విద్య నభ్యసించుచునుండె విలువకలదొ

(రెండవదానిని జూపి)

యితనిఁ జెప్పగ నేటికి యితఁడె నీదు

బావమఱఁదియు మేనత్తబాలుఁ డగును.

రు—నాయనగారు! మంచిచెడ్డల మీ రేయఱయుఁడు.

వి—చూచితిరా! ధనవంతుఁ డెల్లఱకును బ్రియుఁడే. విద్యాబుద్ధుల నారితేరిన మన యాముద్దులబిడ్డ నెంత దగ్గిఱబంధువైనను బేదవాని కిచ్చుటకు మనం బొడంబడ కున్నయది.

రుక్మిణి—(వెలవెలబారు మోమున జూచును.)

రా—ఈక్కిన విషయములఁ గూడ నెఱింగించెదను. అమ్మా! ఇతఁడు చాలధనవంతుఁడు. దినదినము వేనకువేలు సంబంధములు వచ్చుచున్నవఱట. ఈదినములలో నెంతటి బీదవానికైనను పరకట్న మర్పింపక తప్పదుకదా. ఈతనికి పరిణయ మొనర్చునడఁ బుట్టెనుభూమియు, నాలుగువేల రొక్కమును నీయవలయును. ఇందు నీయభిప్రాయ మేమియో విస్తరించి చెప్పుము.

రు—అమ్మయ్యా! అంత కట్నమే! మర కున్నయ్యాస్తి సంతయు
నీయవలసినదేనా? తరువాత మీకుఁ దిండియో—

వి—పసిబాలవు. అవన్నియు నీకేల?

రు—అమ్మా! ముందు వెనక లారయనలదా? నాకే యింతధనము
వెచ్చించిన నిఁకఁ జెల్లెళ్ళ కెట్లు బెండ్లిండ్లు నేయఁగలరు?
ఇంతేకాక,

గీ. కట్నములే పొందునరులను గట్టుకొన్న
పాపహేతువుకాదొక్కొక్క పరులదేల?
బావకేయిచ్చి నన్నును బరిణయంబు
నేయుటాప్పుగుఁ డండ్రిలో చింతలేల?

బావకు నాయం దెంతయో ప్రేమ. నామూలమునమీఱందఱు తినఁ
దిండిలేక కట్టగుడ్డ లేక పరితపించుట మాత్రము నాకుఁ శ్రేయోదా
యకమా?

రా—సరే. నీవు పోయి యాడుకొనుము.

(రుక్మిణీ నిష్క్రమించును.)

వి—వీమైనను సరియేకాని అన్నిటికన్న నా కాసంబంధమే నచ్చి
నది. శుభలేఖను బంపుడు. మనకుఱ్ఱదాని సుఖము మనకు
వలదా? నమస్తవిద్యలు నేర్చినందులకు ఫలితమేమి? మీ
యిష్టము ననుసరించి యొనర్పుడు. నేను బతులకుఁబోవలెను.

(అవి నిష్క్రమించును.)

రా—ఎన్నివిధములఁ జెప్పినను బెడఁచెవిని జెట్టుచుండనేకాని విననొ
ల్లదయ్యె. ఉన్నదంతయు నల్లున కొనంగిన నిఁక గతియేమి?
హా! దైవమా! మాకికముం దెట్టిగతులఁ గల్పింపనుఁటివో
కదా. ఈకట్నములే భవి సంసారుల మింగుటకేతెంచిన
బ్రహ్మరాక్షసులు కాఁబోలును!

నీ వరకట్నములజూడ వలదని నీతులఁ

జెప్పెడువారలే చేరి రిందు.

పేరులఁజూపుచు బేవర్లపై నిడు

బుద్ధిమంతులె నేడు మూర్ఖులైరి

సంఘసంస్కరణంచు సభలఁజేసెడువారు

ముందంజవేయఁగ మొదలిడి రిక

దేశోపకారంబె దివ్యతేజంబను

శుద్ధవేదాంతులే శుంకలై రి

గీ. కటకటా ! ధనమునుజూడఁ గాలుదువ్వు

వాడులేకున్నె ధనకాంక్ష పరువు నింద

లెక్కనేయఁగ నిచ్చునే నిక్క మిదియు

ధనమె మూలము జగతిని దప్పకుండు.

రెండవరంగము

(ప్రవేశము:—వికలాక్షి, లక్ష్మీకాంతం.)

ల.—వదెనా ! ఏమిచేస్తున్నావు ? ఎప్పుడుచూచినా యేదో యొక

యాలోచనయే. మాలన్నగారు కచ్చేరికి వెళ్ళినారా యేమి ?

వి.—ఆ. ఇప్పుడే వెళ్ళినారు. ఆలోచన కేమున్నది? ఆడుబిడ్డలఁ

గనుటే యాలోచన—

ల.—ఆవేళ కన్వఁడొవస్తాను. మన మెన్నియాలోచనలుచేసిన, బ్ర

హ్మివ్రాసిన వ్రాత లేవ్వుదుకదా ! ఈవిల్లపెండ్లికే బెంగపెట్టు

కుంటే తక్కినవాళ్ళకో—

వి.—అదికాదే. కట్నాలుకూట వింటే కడుపు బ్రదలవుతోంది.

అదేమి చిత్రమోకాని, కూటికి లేనివానికిగూడ కట్న పేతుయే.

ల—కాలధర్మమమ్మా! ఇచ్చేవాళ్లుంటే పుచ్చుకునేవారికి నోప్పేమి? రుక్మిణికి సంబంధము కుదిరినదా?

వి—ఇంకా లేదమ్మా. దానినిగూర్చియే యిన్నియాలోచనలు.

ల—ఎక్కడో కుదినట్లున్నది. నాతో జెప్పకూడదా? పోనీలే. పెండ్లినాడై నా తెలియదా? (అని మూతి ముడుచును)

వి—నీకన్న మిత్రులెవ్వరు? ఇంకా యెక్కడామాత్రం ఆనకు. ఆనడుమ నరసింహము శాస్త్రులుగారు ప్రియత్నముచేసి కట్నమియలేక యూరుకున్నారు. జ్ఞాపకమున్నదా? అదే.

ల—వారు చాలా ధనవంతులట. సాలుకు నాలుగైదువేలు భూము అమీడ ఆదాయము వచ్చునట. కొంత నిల్వయున్నడట. ధైర్యసాహసము లుండాలి. చేస్తే అలాటి సంబంధమే చెయ్యాలి. కుట్టది సుఖపడుతుంది. పిల్లవాడొక్కడేకా బోలును. పిల్లకి స్వేచ్ఛ, రుక్మిణి అద్భుతవంతురాలు.

వి—అన్నీ బాగానేయున్నాయి. (అని యూరకుండును.)

ల—అడ్డమి వచ్చినది?

వి—కట్నము మాటేనమ్మా.

ల—అన్నగా రొడంబడకున్నారా?

వి—ఒడంబడ కేమిచేస్తారు?

ల—మాఅన్నగారిని వెట్టివానినిజేసి అనిసమాట చెల్లించుకుంటున్నావు. కట్న మేమాత్రము? ఎన్నిసంచులు?

వి—నాలుగువేలు రొక్కము. పైగా బుట్టెడుభూమి.

ల—అబ్బో! కట్న మంతైనా సంబంధముమంచిది. మీవారి యభిప్రాయ మేమి?

వి—వా రిదివలదనియే చెప్పుచున్నారు. కాని చేయకలేప్పదని చెప్పినాను. ఏమందువా? పెద్దపిల్ల యిదేకదా! దీనికే ముద్దుముచ్చటలు తీరకపోతే తరువాత యేమో—

ల—అగునమ్మా. ఏది శాశ్వతము? ఈవేళనో రేపో యేఘడియ సునోరుదెఱుతుమో యెవ్వరెఱుగుదురు? ఎప్పటిసరదా యవుడు. మంచిపని చేసినావు. మీమాత్రం నరసింహశాస్త్రులకుంటే వారు వీరు చెప్పవలెనా! మీకేమిటమ్మా జోలెడు భూమి. పైగా నెలకు నూరురూపాయల యద్యోగం. ఈమాత్రం కట్నములేకుండా సంబంధమువచ్చునా?

వి—అవునే. నీకందఱును మగపిల్లలే కనుక నెన్ని బుర్రయినా చెప్పుతావు.

ల—(ముసిముసినవ్వు నవ్వుచు) మాపెద్దాడి కిప్పుడు పదవయేడు సంబంధములు వస్తున్నాయి. మేమే బుర్రకూపుటలేదు. ఏదో యొకటి ఖాయముచేసుకోవాలి.

వి—కట్నాలెంతెంత?

ల—అవే యింకా తేలడంలేదు. ఓవిడా! కొత్తమాట విన్నానేమిషి?

వి—ఏమది?

ల—నరసమ్మగారి కుట్టదానికి గార్య మిగిలిపోయినదట!

వి—అదేమమ్మా! ముహూర్తము దగ్గఱకు వచ్చుచున్నదని పనులు చేసుకుంటున్నారట కాదా?

ల—ఈకట్నముల గొడవే. పెండ్లినాటి కట్నముబాపతు బాకీమిగిలినదట.

వి—రామ రామ. ఎక్కడఁబాచినా పెండ్లిండ్లు కట్నము, విడాకులు దేశమున కెట్టిదురవస్థ పట్టినదమ్మా. పాపము! నరసమ్మగారి

రానాడు పెండ్లికిచ్చిన రెండువేలరూపాయలూ యింతవఱ
యియలేదట. నీ కొడుకులకు నీవేమి చేసెదవో?

ల.—వంటకు వేళయినది. పోతానమ్మ.

వి.—మునుపటివలె రావడం మానివేసినావు.

ల.—రాకేమమ్మా. ఏదోయొకపని, వెళ్లుతాను. (అనినిష్క్రమించును.)
(తెరపడును)

—•—•—
మూ డ వ ర ం గ ము
—•—•—

(ప్ర)వేశము— రామచంద్ర)రావు, వెంకటావధాని.)

రా.—అయ్యా! విశేషములేమి? పండా కాయా?

వెం.—(తనలో) ధనములాగుట కిదియే సమయము. ఎంత సుఖముగ
బోయివచ్చినను బడరాని కష్టములం బడితినని చెప్పవలెను
(ప్ర)కాశముగ) పండు కాయమాటటుండ, అబ్బబ్బ! ఏమి
ప్రయాణమండి. అంతకన్న సరణ్యమార్గము మేలుబాబూ!
ప్రాణాలన్నీ ఖాతికివేసినది. నాజన్మలో నేనెప్పుడూ యింత
కష్టపడలేదండి. పెద్దవాడను. మీరు వెళ్ళక తప్పదంటే
మాటతీసివేయలేక బయలుదేరినాను. కాని... శివ, శివా...

రా.—అవధానలుడాయా! మీకష్టమునకు, దగిన ప్రతిఫలము
జూపెదనలెండు. విషయమేమియో వినిపింపుడు. సానుకూ
లమగునట్లు తోచెనా?

వెం.—(తనలో) అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి నామనసు కుదురుపడినది.
(ప్ర)కాశముగా) నేను వెళ్ళడం కార్యానుకూలం కాకపోవడ
మునా? కాని... డబ్బు...

రా—(విభ్రమముతో) కట్నము మునుపటికంటెను వృద్ధియైనదా ?
వెం—అయినదా యంటే యాశ్చర్యమేమి బాబూ !

సీ. వరుచికిట్లు మటుండ వాడవరుసలఁజూచి
చుట్టల నెరుతో జూడవలయు
వియ్యపరాలికి వేయిసూప్యములైన
ముచ్చటలన్ దీర్పవచ్చునేమొ
ఆడపడుచులకును నై దారువండలు
వెచ్చింప నొకతీరు వేగవచ్చు
పెండ్లికివచ్చిన పెద్దలంకఱకును
దగునట్లు బహుమతుల్ తప్పకుండు

గీ. ఇన్నిరీతుల ధనముచు చిచ్చోడ
లాగనన్నారు పీలున్న సాగవచ్చు
ధనము ముందుగఁ జూడక తరలమంచుఁ
జెప్పవచ్చితి నేనిందు శీఘ్రగతిని.
అనలు కట్నముకంటె నీకట్నము లెక్కువైనవి. వరకట్నము
కాక పైగా రెండువేలైనా చూడవలెను.

రా—కట్నము ముందుగా నచ్చటకుఁ బంపించవలెననిరా ?

వెం—అచ్చటకుఁ బంప నగత్యములేదుకాని రొక్కముఁ జేతఁబట్టి
యొంచవలెను. మీవియ్యంకుఁడుగారు అట్లుబాబూ ? ఏమిసా.
హసమండి. డబ్బుకీ ప్రాణానికి లంకి. వలయునేడఁ బ్రాణ
మునైన వీడునేకాని ధనము వీడని మహానుభావులు. మీ
వలన వారికిఁ బెండ్లికాలమందు రావలసినలాంచనాలు డబ్బు
డబ్బు చొప్పుననే కనుబెట్టినారు. దినదినము నెన్నెన్నో పెండ్లి
కార్యములఁజేయించు బ్రాహ్మణునకైనా యవన్నియు జ్ఞాప
కమండవు. మీరు నమ్ముడు నమ్మకపోవుడు, బాబితావ్రాసి

బాగ్రి. త్వచేసినాకు. ఆపెండ్లి అయిదురోజులు యెట్లాయన
తో వేగడరోకాని, అయిదుయ్యగములవలె దోచును.

రా. దానికేమిలెండు. ఇవ్వడలచిన దెప్పుకో యొకప్పు డివ్వక
లేప్పదు కదా!

వెం. బాబూ! నేను మీతాతలనాటినుంచి మిమ్ములను బాగుగా
నెఱుంగుదును. ఎప్పుడూ యొకరి కిచ్చుటకాని, యొకరియొద్ద
బుచ్చుకొని యెఱుంగరు. తొలుతనుండియు నన్నవస్తు
ములకు లోటులేని మర్యాదకుంటుంబము. అయ్యా! మీ కు
టుంబమునం దుండెడు వాత్సల్యముచే జెప్పుచున్నాను. బా
బూ! మన కీసంబంధమువలదు. ముమ్మాటికిని వలదు. వారి
దీనాడు ధనమునుబట్టి వచ్చిన మర్యాదకాని, ఆడినుండియు
నున్నదికాదు. నాయనా! ఇప్పుడంటే యన్నియు నశించినవి
కాని యింతకుముందు పిల్లనిచ్చెడువారు సాంప్రదాయము,
పదిమంది కలవారగునా కాదాయని చూచెడివారు. కాని,
యిదియేమిపాపము! ధనమే ప్రాధాన్యము. సాంప్రదాయ
మక్కరలేదు. పైగాఁ జూచినావు నాయనా! మర్యాదనూ
లేలేదు. కుల మనలేలేదు. ఇది కాకుండా పిల్లనిచ్చువారి
కోర్కెలన్నీ వింటే యాశ్చర్యమే. పిల్లవాఁ డొక్కఁడేయుం
డవలెను. పిల్ల కాపురమునకు వెళ్లునరికా య తమామ లుం
డరాదు. రామ రామ! పరిపంచకము రీతంతయు నీరీతిని
మారినది. ఎంతయో కాలమునుండి తినుటకు ముద్దలేనివా
రెల్ల భాగ్యవంతు లగుచున్నారు. అట్టివారికి ధనముతో
బాటు వినయమాది. సుగుణంబు లేట్లవడును? పిల్లవేళల
లేముచే బాధపడువానికింతుక తినుటకు గూడలేవడిన సాధా
రణముగా.

నీ. తన కులహీనతఁ దాఁ గప్పిపుచ్చియుఁ

జెఱవారి కులములఁ బేర్లు పెట్టు

నిజగుణములఁదాచి నిరసన జూపుచు

సుగుణాత్ములనుజూచి సుగ్రుక్కుచుండు

తండ్రితాతలనాటి తమశీల మెంచక

దుశ్శీలు రంచును దూఱఁదొడఁగు

బంధుజనులఁజేర భయమందెడు నతండు

బంధుజనులఁజూచి పరిహసించు

గీ. కలిమివచ్చినదాదిగఁ గనులమూసి

తనదె యధికారమంచును దానె యెల్ల.

వారికిని దిక్కుగునటంచు పల్లడముల

మీరివల్కుచు నెల్లెడ మిట్టిపడును.

రా. అయితే మీ యభిప్రాయమేమి ?

వెం. కోర్కెము వచ్చునేమో. అయిన నడిగితిరికానఁ జెప్పెదను.

మీమేనల్లునకు

రా. అవధానులుగానూ ! అందులకుమాత్రము నామనం బొడంబడ

కున్నది. ఎంతదగ్గిరబంధు వైనను ఆసి, తక్కువ. ఇదికాక

తోడివా రాక్షేపణలకుఁ గడంగుదురు. ఏమిసేయనో చెప్పం

డి. ఈపెద్దపిల్ల కిట్లు పోనివ్వండి.

వెం. (తనలో) పెద్దపిల్ల దిట్లుపోతే చిన్నపిల్ల కాలోచనయే యక్క

జలేదు. (ప్రకాశముగా) ఆకట్నమే యీతని కీయరాదా ?

రా. (ఘోరకుండును)

వెం. (తనలో) రోగి కాషధనేవ రుచించునా ? ఈపెండ్లితో వీనిపని

నరి. తరువాత రెండవపిల్లకు మేనల్లుఁడే గతియగునన్నమాట

నత్యమగును. ఈరీతిగఁ గెరలిపడెడువా రెండఱు కూటికి

లేకుండాఁజూయిరి. చెప్పవలసినదేమో చెప్పితిని. కందకులేని దురద బచ్చలి కందుకన్నట్లు యీనిష్ఠూర్యము నాకేల ? (ప్రకాశముగా) పంతులుగాయా ! కానిండు. మీరుమాత్రము తెలియనివారా ? వారి కనేకసంబంధములు వచ్చుచున్నవి. అదే కావలసినచో ద్వర్పపడవలెను.

గీ. కాలయాపనమైనచో గట్టకడకు
వేలముల బాడవలయును విరివిగాను
సద్గుణాయక వెనువెంట సమ్మతింపఁ
గబురు సంపంగ శ్రేయమా కమ్మవ్రాసి.

రా—అగునగును. అదియును సత్యమే. దయయుంచి మీరేపోయి రండు.

పెం—వారి కోరికల కన్నిటికిని నొడంబాటకదా.

రా—కాకున్న మీరిపోవును.

పెం—అయిన సరియే. నామాట—

రా—మీవిషయమై వేఱుగఁ జెప్పవలెనా ? ఎట్లో వీలునుబట్టి ఈ సంబంధమును గుదిర్చితిరా మిమ్ములఁ బూర్తిగాఁగ సంతోష పెట్టెదను.

పెం—నాశక్తివంతయు వినియోగ పర్చెదను. వారు కోరిన కట్నమం తయు నిచ్చుటకు సంశయము లేదుకదా.

రా—వగదు నాలుగువేలు యిచ్చుటస్థిరమే. మనకున్నది పదియక రములు. అందులోఁ బట్టెడువేల యిచ్చివేస్తే తక్కినరెండు యకరములమీద నాలుగువేలు బడులుదొరకునా ? యని వెఱచుచున్నాను. అదియే నాసందేహము.

పెం—ఈభూమి మీశిల్లపేర ప్రియుటయా ? లేక వరునిపేర ప్రి యవలెనా ? ఇదివఱకా ప్రస్తావన ఏమైనవచ్చినదా ?

రా—రా లేము. ఎట్లయినను సరియే.

వెం—అంటే ఈరోజులలోఁ గండిఁగి లక్షాధికానా, కొడుకు బియ్యం
ధికారి యగుచున్నాఁడు. అందుచేత నేటుండి తెలుపవచ్చినా
పిల్లపేరనే వ్రాయుటచితము.

రా—పారందల కొడంబడకున్న—

వెం—అయితే మీచిత్తము. నేరుబోయివేత్తునా ?

రా—చిత్తము.

వెం—చెప్పమఱచితిని. పిల్లకలంకారముల విషయమేమి ?

రా—అది వారి యిష్టముతోఁ గూడుకొన్నది. మనము వక్రాణించ
కూడదు.

వెం—సరి సరి. బాగున్నది. అన్నీ వారిష్టమేనా ? వారు చెప్పేడి
ప్రతివిషయమునకుఁ దల లొగ్గవలసినదేనా ? చాలు, జాలు!
ఈమాత్రం కట్నమిస్తే దీనియబ్బ సంబంధ మింకొకటి
యందును.

రా—ఆగ్రహపడక సమాధానముగనే మీయిష్టము వచ్చినట్లున
ర్పించు.

వెం—నాకు సెలవు.

రా—చిత్తము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(తెఱ పడును.)

వెం—(ఈవలి కరుదెంచి) ఆహా ! ధనమనిన ఘోమనిర్లక్ష్యముగా
నున్నది. నాలుగువేలు రొక్కమా ! పుట్టెడు భూమియా !
పైగా లాంఛనములా ? ఇన్నియు నర్పించినా చోరునిభంగి
వంగి వంగి మూలల దాగవలసిన దార్యాగ్యదళయేకదా.
ఒకటి రెండేండ్లు గలిగిన వెనుక నికదావాలు, పిట్టనులు,

డిక్రిలు, టం టం లు. ఇదియేకదా బుద్ధికాదర్శము. పరివంఘములో, గోరెతెచ్చుకొన్న చింతలుకొన్ని రాదలచి వచ్చి నవికొన్ని. కాని చేసేటప్పుడున్న సంకోచము అనుభవించేటప్పుడుండదు. పోనీ నాకేట? సంసారాలన్నీ యీలాగానే సళిస్తున్నాయి. గడించేవారూ తొక్కడు గురించేవారూ డింకొక్కడు. మర్యాదలేట, కట్ట, చిప్ప చేతికచ్చిన తరువాత నింకెక్కడి మర్యాద. అన్నీ మంటగలుస్తాయి. తానేదో పెద్ద సంపాదిస్తున్నానని యాశ. శయ్యద్యోగాలు శాశ్వతమా? కాలునేతు లాడినంతవఱకు ఉద్యోగముకాని, ఒకరోజు తల నొప్పివచ్చి ఆఫీసుకు వెళ్ళకుంటే అయ్యవారి కొదినమున జీతం నష్టమే. పనాడో పెద్దలుసంపాదించిస్తే తానుదెచ్చినా లేకున్నా దర్జాగా పోతున్నది. నాయనగారి దర్జా యింక ముందు తెలుస్తుంది.

ఎండలు పకీరులైరి యింకెంద రగుదు
రొక్కొక్క! యిన్నియును గలుగ నిక్కమెన్నఁ
దలకుమించిన వ్యయమగు, దప్పకుండ
తోప చింతయుఁ జెప్పిన దుష్టమతిని.

(అనుచు నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయాంకము.

ప్రవేశము.—వెంకటేశ్వర్లుగారి, గృహము

(ప్రవేశము.—వెంకటేశ్వర్లు, కామాక్షమ్మ)

కా.—అబ్బాయికి సెలవు లెప్పుడిచ్చెదరు?

వెం.—నేటితో నెల సరికదా. ఎల్లినండియే సెలవులు ప్రారంభమగును.

కా.—ఈశలవులలోనైనా అత్తవారికి టిఫిన్ బంపించెదరా?

వెం.—(కోపదృష్టితో) నాయెదుట 'వారిభూట' నెత్తకుము. ఎంత మోస మెంతమోసము! పెండ్లికాలమందు నాటుగువేలు రొక్కము, పుట్టెడు భూమి యిచ్చెదమని ప్రాకలాడి ప్రాకులాడితమ పని తీతెనుగదా యని రెండువేలు బకాయపెట్టినవారి ముఖము చూడమని యున్నదా? ఆరెండువేలు యిచ్చిననే కాని, మనవాడి నచ్చటకు బంపుటకు వీలులేదు. అవు నన్నవాని నన్నిటిని వదులుకుని యేదో బలుకుతుందనుకుంటే మొదటికే మోసము వచ్చినది. తుదకు బనికిమాలిన సంబంధము దొరకినది.

కా.—హరి హరి! నిష్కారణముగ వారి నేలదూషించెదరు. వారి కున్న పదియేకరములలోను నెనిమిదియేకరములు, పిల్లవర

వాయుటకు పిలువబడరాదు మోయుష్టాన్ని సారము, మనభాడి పరనే ప్రాప్తి రిజిష్టరీ యయిననేకాని పుస్తీ ఘుడ్డిజేయటకు పీలు లేదంటే రిజిష్టరీచేయించి, పెండ్లిలో నెక్క, 'డేలోటు ఫచ్చునో' యని, అడుగులను ముక్కుగుల్గొమ్మా యంతాచేస్తే తుదకుఁ బనికిమాలిన సంబంధమైనదా? అబ్బాయి అలక పాన్పునుండి రాకుంటే, వాడి కోరికప్రకారం రిస్టువాచీకి రెండువందలు, మోటార్ సైకిల్ కు ఆరువందలు, అదీ రుదీ అని యేలాగున లేదన్నా వేయిపాపాయి లిచ్చినారు. ఈపెండ్లికి మిగిలిన రెండుయెకరములు తనభావ్రాసి రెండువేలు తెచ్చినారు. ఆపాపాయిలు రెండేండ్లలో రెండువాయిదాలపై నియివ్వకుంటే ఆభూమి ఋణదాతలకుఁ జెల్లవలసినదేయట. ఇన్నివిధములఁ జేసినా యింకా వారికి మీవలన దూషణలు తప్పినవికావు. ఆమిగిలిన యిద్దరిపిల్లలకు వివాహము లెట్లు చేయుదురో తెలియదు. మీకివ్వవలసిన రెండువేలకు నోటు వ్రాసి యిచ్చిరికదా. ఇంకను వారి లో ఓమియున్నది.

మెంటోలోటా? అంతా లోటే. ఆనో రెండుకు నాలుక గీచుకొనుటకా? ఆభూమి మనపేరనే వ్రాయకూడదా? మిగిలినభూమి తనభాదారే వేసుకొనును. నేనుమాత్రం తక్కువ వాడనా? దీనికి ముందే ప్లాను వేసియుంచానలే. ఇల్లు నాలుగువేలు కిమ్మతుంటుంది. తరువాత వా రేలాగై తే మనకేమి?

కా—మంచిప్లానే.

మెంటోనోట్లోనవ్వుగింజచాగదు. ఇంకా యెక్కడా అనకు.

కా—అగును. నిజమాడితే నిర్దుష్టము తప్పదు. మీరు దూషించనూవచ్చు. నేను పడనూవచ్చు. కాని, యేది యెటులున్న

ను, అబ్బాయి నొకమారు పంపించండి. పెంటనే పిరిగి నచ్చును.

పెం—ఛీ ! ఛీ ! వాల్లంట నడుగిడుటకు వీలులేదు. ఇప్పుడే వచ్చెద నందుము.

కా—(చేయిఁ బట్టుకొని) ఎచ్చటకుఁ బోయెదరు ?

పెం—వీధిలోనికిఁబోయి వచ్చెదను. ఎవ్వరో ద్వారముయొద్దఁ గేక లిడుచున్నారు.

(అచి నిష్క్రమించును).

కా—అక్కటా ! దేశమున కెట్టిహైన్యత నమకూడినది. కడుపున నొక్కపిల్ల జవించిన గన్నవారు చిప్పును గట్టను జూచుకొన వలసినదే కదా.

సీ. పూటకన్నములేని పురుషాధికినిగూడ

విరివిగఁ గట్నముల్ వేలు వలయు

మాఁగూడనేరని మానవశులకెల్ల

విరివిగఁ గట్నముల్ వేలు వలయు

కట్ట గుడ్డయులేని కడుబీదలకునెల్ల

విరివిగఁ గట్నముల్ వేలు వలయు

సాంప్రదాయములేని సన్యాసులకునైన

విరివిగఁ గట్నముల్ వేలు వలయు

గీ. పురుషుడై జన్మమందిన బోలెడుజూచి

పాపుడైనను మఱి యెట్టి పదయైన

శుంఠియైనను దప్పదు శుల్కమీయఁ

గటకటా యెట్టిదుర్దశ కలిగె నేడు.

నగదుకట్నము లీయకున్న పొసరినోట్లయిన దప్పవట.

ఇంక భూములకట్నమైన దస్తావేజులు ముందుగ రిషివ్వరీ

అయిననే తప్ప ముడిపడుటయే కల్గ. అయ్యో! ఈకట్నము
లమూలమున వేసకు వే లాదాయము వచ్చు నంసారము
లొక్కక్షణములో మంట గలియుచున్నవి. అట్లేయున్న
బెడ్లెడ్లగుటలేదు. అక్కటా! ఆడుపడుచుల గన్న తల్లిదం
డులు కన్యాదానఫలంబు లంది గౌరవితక్కుటకు మాటుగఁ
బరిణయము లెట్లు చేయనగునో యని పెంగఁగొనుచున్నాడు.
కలికాలమన నిదియే కాఁబోలుచు.

గీ. వరుని కట్నముటన్నను వరుని వీధిఁ
బెట్టి యమ్మొటయంమచు భీతిలేదు
పాపభీతిక. వెలుగందు వరుసలేదు
న్యాయమంతయు నేమూల చడిగె నొక్కొ.

(తిరుగ వెంకటేశ్వర్లు ప్రవేశించును).

వెం—ఏమియో దీర్ఘలోచన సేయచున్నావు?

కా—అలోచన కేమున్నది. ఎప్పుడు చూచినా, వడ్డీలు, పత్రాలు
లెక్కలేకాని, నగలా నాణెములా? శుభ్రమైన వస్త్రమా?
మీసములు మీకుఁ దప్పవు. నాయాలోచనలకేమి కాని, ఆ
వచ్చినవా రెవ్వరు?

వెం—(చిద్విలాసముతో) శుభలేఖ వచ్చినది. నేను జెప్పలేదా? ఓపి
కతోన్నట్లే సమయము రాకుండునా?

కా—(తత్తరపాలుతో) ఏమది? కోడిలు రజస్వలైనదా?

వెం—అ. అదే లేఖ.

కా—ఎప్పుడు? శాంతియున్నదా?

వెం—నాలుగుదినములైనది. శాంతి లేదనియు, సాధ్యమైనంతవ్వర
లో శుభము జరిగించుకోవలసినదనియు వారే వ్రాసి పంపి
నారు.

కా—అయితే కాలయాపన నేయక ముహూర్త మేర్పాటు జేయించుడు.

వెం—ఇప్పుడంతర్వర్తలో జేయకపోతే పుట్టిముచగునా?

గీ. రెండువేల రోక్కముగొక రెండుయేండ్ల
వడ్డి సహితము నర్పించి పైగ నింక
వేయినావ్యము లిచ్చిన వెడలనగును
గొక, కార్యంబు నేతునే కడకు విరమ.

కా—అయ్యయ్యా! అసేమిగ్రహచారము! కార్యము జేయకుండి సలోకులు నిలువలిత్తురా? ఎడిగె బాలకు బుట్టినంట నుంచుటి పాడియా? ధర్మక్షుధుడము కాదా? లోకనిండలకైన వెలువలదా? ధనమే ప్రాధాన్యమా? నీతులన్నియు ననించెనా? న్యాయాన్యాయము లడుగంటెనా?

వెం—సికు బిచ్చిపట్టినట్లున్నది. లోకు లేక్షిపచనరే. మొత్తుకున్న ననరే. పుణ్యమే రానీ పాపమే రానీ. న్యాయమైనను సరే. అన్యాయమైనను సరే. తలచినంత చేయవలసినదే.

గీ. పుణ్యపాపంబులంచును పొంచియున్న
చిందలను లెక్కనేయుచు నిలచియున్న
డయలజూపుచు చింటను దాగియున్న
ధనముగూర్పంగ వశమానె ధాతృకై.

కా—విజమే కాని, మీకున్న నము చాలదా?

వెం—చాలుటకు దీనికింత యని యంతకులదా? వందలున్నవాడు వేలకొఱకు జూచును. వేలున్నవాడు లక్షలకొఱ కెత్తించును. లక్షలున్నవాడు కోటికి పడగెత్తవలెనను ఏమాదిరి గనో యిక ఫదివేలు వెక్కివేసినచో మన రెండవలబ్ధాయి

బియ్యం మిగులును, పోట్టులోఁ కాద్దవేస్తే మూడవనాటికి
రాదా? ఇర్తికిప్పులిచ్చి బ్రాహ్మణుడా పైగా వానికి
బహుమతికావలెనట. బహుమతులు పైపెనున్నవా? ఆ
వాడెప్పు పంపడం ఈ వాడెప్పు రావడం. ఇద్దరికి సరి
పోయిచది. ఇక్కడ దాచిపెట్టె నరుకున్నాఁడు కాఁబోలును.
కా—బహుమతు లివియే చాలునుగాని, ఒక్కపూట బ్రాహ్మణు
నకు భోజనముఁ బెట్టకూడదా?

వెం—మనమైతే యేగంజనీళ్లతోనో తింటాము. పై వాఁడు చేరితే
పప్పు, కూర, పులుసు, యివన్నికావాలి. మనకు తప్పెడు
బియ్యమైతే మూడునాళ్ళకు సరిపోవును. వాడికొక్కపూటకు
సరిపోవు. భోజనము పీ పైఁబై. నన్నదా? తెచ్చేవాళ్ళకుఁ
ప్రముకాని, యెన్ని కబుర్లయినా చెప్పవచ్చును. నే నీధన
మరితా యెంతకప్పుడి సంపాదించినానో వింటే తెలుస్తుంది.
చెప్పుతాను విను.

నీ. తండ్రి పోవునరికి దిమ్మిడీలేకున్న
చెంబుఁ జేతనుబట్టి చేర్చినాను
కూలినాలికిఁబోయి కూటసాక్ష్యములిచ్చి
కూడైఁ దినకుండఁ గూర్చినాను
కట్ట గుడ్డఁగొవక కర్పగునంచును
బ్రాతబట్టలతోనె బ్రదికినాను
తాకట్టులనుబట్టి తబ్బిబ్బు పడకుండ
వందించి యవి తస్కరించినాను.

గీ. మానమభిమానమనకను మనలినాను
తగిన తనఖాలఁ బ్రబుచుఁ జరలినాను
అధికవడ్డీలసాముమును నధికఁజిది
ధనముఁ గలవాఁడనైతి నే తథ్యమింత,

కా—ఓహో! చాల గవ్వపడియే నేంపాదించినారు. ఇంట్లో బతుకే,
జాచుకొనవలెను. పోయి వచ్చెదను.

వెం—తర్కవితర్కంబులైనవా?

కా—(ఏదియో విరుట నభినయించి) ఎవ్వరో తలుపుఁ దిట్టించున్నా
రు. చూడండి.

(వెంక పీశ్వర్లు నిష్క్రమించును).

పెండ్లిండ్ల కట్నములే పెరిగి సంసారులను సన్యాసులుగ మార్చుచుండఁ బైగాఁ గొత్తకట్నము లేర్పడినవే.

సీ. నవమాసములుమోసి నరకభ్రాథనుబొంది

ఓర్పునగనుటయే యొక్కచింత

కనికరాదిగ వారిఁ గాచుచుఁ బెంచుచు

నొనరింపఁ బెద్దగ నొక్కచింత

వయసువచ్చినవెక్క పరులకై యత్నించి

యొప్పైన చోటియ నొక్కచింత

ఖడ్గవాదిములేక కాపురంబుచగుర్పఁ

ఐక్కనేయుటకునై యొక్కచింత

గీ. ఉచితరీతులనుండగ నొక్కచింత

ఇన్నిచింతలుదఱిజేరి యెన్నరాని

దు ఖముఁగూర్చుచుండును దొలుతనుండి

అడువిడ్డలఁగవటయే యథమమగు.

ఈవిధమంతయుఁదిలకింప [నికముందాచువిడ్డ పుట్టినదనుటతోడనే
యేనట్టటనో కలుపుటయే యుత్తమమని పరిణమించునుగోభోలును.
ఒకపిల్లతోనే సంసారులంతయు నాశనమగుచుండ ఓక్కినవారియతి
యేమగును? కొందఱుబుద్ధిహీనులై ఉన్నవారికి వేలకొలది కట్నము
లర్పించి వారికే వరిగి వరిగి సలాములు చేయుచుందురు. కాని దగ్గర

'బంధుగులకిచ్చుట కొడంబడకున్నవారలు. అకటమే బీదరికంబు ననున్న యేమేనల్లునకో ఖిల్లనహితంబుగనర్పించి యింటనుశిచిగొన్న నెంతయో క్రేయోదాయకమగునుగదా. ఇంతియేకాక, లక్ష్మియే వరించియున్నచో, గులకీలనామంబులఁ జూడనగత్యములేదు. పరుఁడు ధనవంతుఁడయైనచో.

. నీ, కులముతక్కువయైన కొఱగానివాఁడైన.

ధనముండుటయెమంచి తరుణమిపుడు

విద్యలేకున్నను వెట్టివాఁడైనను

ధనముండుటయెమంచి తరుణమిపుడు

కూళియైననుగాక కుంటివాఁడైనను

ధనముండుటయెమంచి తరుణమిపుడు

సోమరిపోతైన శుంఠయేయైనను

ధనముండుటయెమంచి తరుణమిపుడు

గీ. వరులవెదుకిగవెడలెడు వారునేడు

చూచుచున్నారధనమును బోద్యమయ్యె

కులముశీలమునామంబు కూలిపోయె

జాతిభేదంబుతోలుతనే సమసిపోయె.

(అనుచునిష్క్రమించును)

(తెరఁడును)

(ఁడవరింగము)

(వీధిచావడి)

(ప్రవేశము:- పెంక తల్వర్లు)

(తెరలో) పెంక తల్వర్లుగామా!

పెం—(వినుటనభీనయించి) ఎవ్వరువాడు?

(తెరలో) నను తపాలాబఁటామనఁడి. వై రోడ్చింది.

వెం—వస్తున్నాను. వస్తున్నాను.

(అనిపోయి బంత్రాతుసహితముగా ప్రవేశించును)

బం—ఎమిటండి బాబూ. ఎప్పుడుచూచినా తలుపులు బిగించియే యుంటాయి.

వెం—తెరిచియుంటితే ముప్పినాళ్ళు ప్రాణాలుకొఱి కేస్తున్నారు.

బం—(కాగితము నొకదానినిచ్చుచు) దీనిపై సంతకముచేయుడు

వెం—(అట్లాచుచ్చుచు) నీపింగ్లి యుచదువుకున్నావా నాయనా?

బం—లేదులేదు. ఇంగ్లీషుచదువుకుంటే యిన్ని పాటైమి? ఇదేమి కర్మము ఏయిదోగ మోచేశ్శికొందును. నేనుబోయేను.

వెం—మంచిది వెళ్లేటప్పుడు దారిలో శ్రీనివాసరావుగారిని రమ్మని చెప్పదూ.

బం—అలాగేచెప్పెనులెండు

(నిష్క్రమించును)

(కొంతవడికి శ్రీనివాసరావు ప్రవేశించును)

వెం—శ్రీనివాసరావుగారూ! రండి కూర్చుండండి.

శ్రీ—(ఆసీనుడగుచు) ఎందులకు గబురునంపినారు?

వెం—ఈటెలిగ్రామేమిటా చూడండి బాబూ. (అచ్చియిచ్చును.)

శ్రీ—(చూచి) మెడ్రాసునండివచ్చింది.

వెం—(తత్తరముతో) అబ్బాయిదిగ్గరనండియూ?

శ్రీ—అగును.

వెం—ఈరోజున వచ్చుచున్నానని నాల్గు దినములక్రిందట లేఖనంబు యున్నాడే. ఎందులకోవిమర్శించండి. సుస్తీ చేసినదా.

శ్రీ—కాడండి “సెండ్ ఫిఫ్టీహూవీస్” ఏబదిహాపాయిలుపంపించమని.

వెం—రామరామ ఈడబ్బునుబంపించలేక చచ్చిపోతున్నానండి. పది హేనురోజులకొక యుత్తరంసిద్ధం. ఏజాబులోజూచినా త్వేమి

సమాచారములు కనుపడవు సరేకదా. ఉత్తరంవిప్పేసరికి
 “యిచ్చట నేను చాలకష్టపడుచున్నాను. వెంటనే యేబదిరూ
 పాయలు పంపించవలెను” అనునొకమాటయే ఈయంగ్లీషు
 చదువులమూలమున కొంపలు గుల్లలొతున్నాయి బాబూ.
 అయ్యో! మనవాఁ డెంతయిబ్బంది పడుచున్నవాఁడోయని
 అడిగినప్పుడల్లా పంపిస్తే లెక్కలేకుండా యేకాఫీహోటల్లకో
 యేసిగ రెల్లకో తగుపెట్టడమేకవా. ‘వీడిచదువు తగలఁజెట్ట.
 నెలకు రెండువందలు కూడా సరిపోవుటలేదు. పోనీయెంత
 డబ్బు ఖర్చైనా చదువుచున్నాఁడేమోయంటే ‘25000
 క్లాసు నాలుగేళ్ళుకదా. నేనెంతగఁగవ్వడి సంపాదించినానో
 అంతదుర్వ్యయం అయిపోతున్నది.’ మీరేమి ప్యాసైనారు
 నాయనా? స్కూలు ఫయివలు పూర్తి చేసినారా?

శ్రీ—ఆల్ రైట్ ఇంటర్ ఫస్టియర్ కోర్సుకూడా కంప్లీటుచేసినాను.

వెం—ఆలాగునటండి. సాపమంతవరకెక్కడ నుద్యోగమే దొరిక
 లేదుకాబోలును. కాలమంతయు మారిపోయినది. ఇప్పటి
 చదువురీతి యెట్లున్నదింటే

సీ. అప్పుపుట్టినదాక యవసరమంచును

జేబదుల్ల నుదాము చేయుచుందు

పిదపఁ బ్రాంసరినోట్లు విరివిగవ్రాయుచు

వలసినధనమును బడయుచుందు

వడ్డీలు పెరిగిన వాయిదాల్ లిఖియించి

భూములఁదనఁఖాల ముంచుచుందు

క్రియకుఁదీర్చగలేక క్రియపఠ్యమున వ్రాసి

మడులన్ని పోవగ మిడుకుచుందు

గీ. ఇదియెయింగ్లీషుచదువుల విభమునేడు

ఒకనివిద్యకై ధనమంత నోడఁదొడకుఁ

జప్పకట్టచేతికివచ్చు తప్పదింత

లరయనుద్యోగసంపద యనలెదేడు.

అంతాపల్లకీయై, క్షేత్రవారై తే మోసేవారెవరు? ఏపెంటమీద నుజ్జూచి నా బియ్యేలయందాటిజేరిన మహానుభావులే. ఏమూలనుజూచినా బి.యె. బియిల్ హైకోర్టువకీల్సే. చదువంతాపూర్తియగుసరికిగవర్న మెంటువారిచ్చిన పట్టాలను జేతఁబుచ్చుకొని యింటికివచ్చుసరికి తండ్రిగారిఁట్లోదాచియుంచిన నప్పుపట్టాలును జేతులనలంకరించును అప్పుడాలెడు గవర్న మెంటువారిచ్చినపట్టాను జూచికొని సంతసిం చునా? తండ్రిగారిచ్చినపట్టానుజూచి దుఃఖించునా? ఈరోజులలోఁ గుటుంబములో నొకడు కాలేజీకిఁబోయినాఁడంటే మిగిలినవారంతా యాయవారంముకాలను సంపాదించితిరన్నమాటే చదివేకుజ్ఞాభ్యులో మూడువంతులు దుర్బలశరీరులేకదా. ఈస్తూడెంటులోఁ జాలమంది చిన్నతనమందే తల్లిదండ్రులను విడనాడుటచే భయభక్తులులేక యెప్పుడూ బుగ్గనుకారాకిల్లలు, చేతనిగర్లెట్లు, పీలైన సానివాడలఁ దిరుగుచుఁ బొట్టఁగోసిన నక్షరమేలేక నిరర్థకులగుచున్నారు. ఇంటి దగ్గర తలిదండ్రులు “మాఅబ్బాయి యింగ్లీషుబడిలోఁ జదువుచు న్నాఁడని సంతసించుచు, యుత్తరమువాయుటయెంతడవుగ లెక్కలే కుండ్ల మనియార్ద్రులచేయుచుందురు. ఎట్టినిరక్షరకుఁతులైనా టానులో నుండగనే నెత్తులఁబెడపాపిళ్ళు, పీఠులన్నియుఁ దుడుచువారగోచీలు, కాళ్ళకుబూట్లు, కళ్ళకుజోళ్లు చేతఁబెత్తములు, నోటయెలిఫెంట్ మార్కుసిగరెట్లు, పైగావచ్చియురాని యింగ్లీషుముక్కలు, యివి తప్పవుకదా, ఇకరాత్రింబవళ్ల నక కాదుకష్టములంబడి పరీక్షలయం దు తీర్చులైనవారిలోఁ గాండఁటికి తేంచుసరికి దినుటకుముద్దలేక

సీ. బియ్యంబవారైన పెన్వెతలకజెంది

జ్ఞైవర్ణకింజనో డాక్టమలని

ప్రయివేటుగ గవ్వ పడుటయొయ్యెగా

నన్నతోద్యోగమున నున్నయగుట

శుభయేలవారైన నధమమంచునులేక

నాలునాటుగులకే నడచుచుండు

స్కూలుశయిసలైన స్కూలుమాప్టరులంచు

యెలిమెంటరీబడు తెన్నుచుండు

గీ. ఇంతయేలనుదొరకె వింతకాదె

చనుచున్నార బంబ్రాతు లనగనేడు

విద్యనేర్చినవారున్న విలువగలుగు

పదవులెచ్చటలభియించు బ్రతిగనెడు.

పోనీ విద్యనేర్చినందులకు దగిన శెలివితేటలగల్గి యితర దేశస్థులవలె
గొత్త పనుల నభ్యసించగలరేమోయంచే యదియునుశూన్యమే.
బియ్యం. ప్యాసైనా ఎం. ఎ ప్యాసైనా యింగ్లీషుపాండిత్యము లభిం
చుట నున్నయేకాని శస్త్రపాఠశాలలోనికి వచ్చునరేకే స్వభాషయైన
ఆంధ్రభాషకు స్వస్థిచెప్పవలసివచ్చే. అందుచేతనేహాణవిద్యాభ్యాసకు
లుకుట్టిలపై గూడ్చండి కాకిలనద్రాగుటతక్క యితరపనులజేయ
జాలరు. లభించిన నేదోయదోద్యోగము నేయవలయును. శరీరమురుగ్మ
తచే గొంతకాలమునకు బాంచురోగివలె శుష్కించి తుదకందుల
కును నశక్తులగుచున్నారు. దేశపరిస్థితులిటున్నవి. పరభాషనేర్చుట
కశక్యము. స్వభాషమఱపు. తుద కుభయభివృద్ధియు ఉపరినన్యాస
ము. ఈమధ్య యేయెలిమెంటరీపాఠశాలలోఁజూచినా స్కూలుఫ
'యినలునరుకే దిగుమతియగుచున్నది. నాల్గవతరగతీయం దాటితేరిన
వారంతాపాఠశాలకు, స్కూలుశయివలవారంతా అసిష్టెంట్లు.

ఏము-ఫెంటుక్లాసోయిస్తే ఏడుచెప్పిరుడికేదూ? అన్నిచదువులు అలా గుననే అకోరిస్తున్నాయిలెండి. మీకేతాలూకోబోదులొను జుట్టలు లేగా?

శ్రీ—లేరుబాబూలేరు. ఉంటేయన్నాల్లా. ఈపాటికేయేక్కూలు లోనో యుపాధ్యాయపదవిపధిష్ఠించి పదిరూపాయలు తెచ్చు కోనే తెచ్చుకుందురు.

వెం—మనప్రశ్నిజంటుగారి దర్శనముచేసినారా?

శ్రీ—ఏమిదర్శనమండి? ముందు అగ్నివియర్సయన్నప్పడే బాగుం డేది. ఒకప్పుడుకాకపోతే యొకప్పుడైనా దర్శనమయ్యేది. పెప్పంకున్నది విచేవారు. ఇప్పుడన్ననో, యింటికిపోతే ఆగ్నిసుకు రమ్మంటారు. ఆగ్నిసుకు పోతే యింటికి రమ్మంటారు. సెకండరీ గ్రేడ్ వాడు, మేష్టరీయిమ్మని యడిగితే లోయ రు హయ్యరువాళ్లు చారుననిన్ని లోయరుహయ్యరు వాళ్లుఅడిగితే స్కూలుఫయిరవాళ్లు వేసకువేలుగవచ్చుచుం డ మికెట్లీయగలమనిన్ని, సమయస్ఫూర్తిగ జబాబులిచ్చు చున్నారు. ఎన్నికాళ్ళుకడుపులు పట్టుకున్నా యారోజులలో సిసార్సులులేకపోతే చూచేదాతలేడు లేకపోతేప్రశ్నిజంటు గారికి విహితుబగు మెంబర్లక (జట్టములైనాకావలెను ఏమి చేయచునాయనో చన్నాభగవంతుడట్లుచేసినాడుకాదు. ఇవి రెండూతప్పితే రైటరుగారి కులమైచనుగావలెను.

వెం—మీకీయూహాయంటే నాతోనింతవరకెందులకు? జెప్పలేదు. ఇప్పుడీటరంబో మీరీపదిహేనరోజులు లక్షగూరావుగారిదర వున నేజంటుగాడిరగండి. మూడవనిమిషమునకు మీకు కోరినచోట మేష్టరీవేయించడం నాదీవూచీ.

శ్రీ—బాబూ ఇంతకన్న వేమికావలయును? తరుగనన్నప్పుడు దర్శనము చేయమని శలవు.

వేం—రెండుమూసరోజులలో కనపడండి ఈలోగామూట్లాడ్డనను.

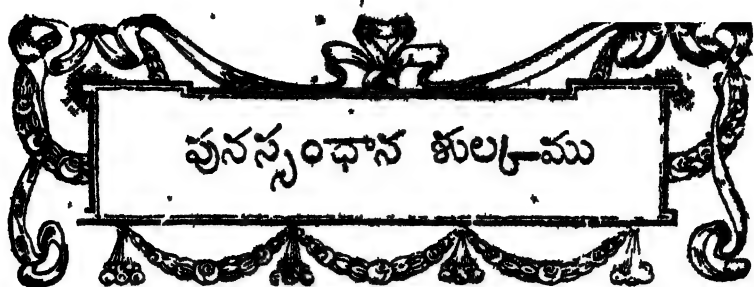
శ్రీ—చిత్తము నాకు శలవా?

వేం—మంచిది.

((శ్రీనివాసరావు నిష్క్రమించును.))

((తెరపడును))

తృ తీ యాం క ము .

(ప్రవేశము—రుక్మిణి)

అహా ! ఏనెంతదౌర్భాగ్యుడీ ననుభవించవలసినకాలము ప్రాప్తించెను
హా ! కాలనర్పమా ! నాపాలిటి కభాగ్యదేవతవై యెట్టిదుర్గతులఁ
గల్పింపసాహించుచుంటివి? హా ! దైవమా ! నాకీపాదుజన్మమేల
యొసంగితివి? ఇట్లునిరంతరము దుఃఖాకులస్వాంత్యనై దిగులందుచు
మసియుండుటకన్న, మరణమే శ్రేయోదాయకముకదా. నాకొఱకు

చం. జనకుడునర్విసంపదల సాహసవృత్తినిబాట దోలియే
దినముచుసౌఖ్యమేకనక దీనతసౌక్కుచున్నవాడయో
అనయమునప్పువారలట యూర్పులచేనడలింపజేయగక
తనమదిదుఃఖహర్షములఁ దాల్పగఁజాలునెరొగికై వడిక.

పెరిగి పెద్దదై ఫలాన్వితంబగు వృక్షమును శెఱుచువేరుపురుగువలెనె
నీకుటుంబముచు నిర్మూలమొనర్ప బయలుపెడలితిని గాఁజోలును.
కటకటా ! నాకు సుఖము కలలోనివార్తయయ్యెనగాని, జననీజీన
కులా? సామూలమున నిద్రాహరములుమాని, దుఃఖాకులచిత్తులై
దివారాత్రములు తపియించుచున్నవారు. తోలుతనమును నాజనని
యు వలదని యెన్నివిధముల నుడివినను నాజనకుఁడు పెడచెవివెట్టినే
కొని, యిండుకయుఁడలఁదాల్పకుండను ఇదియిటులుండ

సీ. పాశ్చాత్యునివేది భజయించుటకుమాలు
 పాపిష్టియై యిట్లు పామనయ్యె
 నిజనాథుగొల్పుచు నెగడొందుటకుమాలు
 దిగులందుచునునిట్లు తిరుగనియ్యె
 కాఁతునితోఁగూడి కలిసియుంటకుమాలు
 ఏకాకినై యిట్లు సుగ్రుక్కనయ్యె
 జీవితేశునిపాద సేవజేయనుమాలు
 మరమందుఁకంతతో మనలనయ్యె

గీ. కటకిటా ! పాశ్చాత్యుని కరుణఁగలిగి
 ముదమునఁ జరియించెను యెఁనులేక
 నాథునన్నిధిలేక యనాధపగిది
 బ్రదుకనయ్యెనజేసిన పాపమేము.

ఇకనాకీభవినేదిశరణ్యము? నన్నిట్లకారణిదుమలందఁజేసి నాపాపిష్టి
 దైవము సేమనవలయును? (తత్తరపాటుతో) ఆ ! ఏమంటిని? నకల
 చరాచరస్వరూపుడై, భక్తపరాధీనఁడై ధర్మాధర్మవివేకతలఁపి
 యేజీవి యెట్టికర్మము లాచరించెనో దాని ననుసరించి సుఖదుఃఖము
 లందఁజేయుచు ధర్మస్వరూపుడై వలెఁగచు నామహానభావుని నిర్వే
 తుకముగ దూరఁదొడంగితినే! ఏను—

సీ. ఏదంపతులఁ దొల్లి యెడఁబాపియుంటిసో
 యెడఁబాయనయ్యె నేఁ డిట్లు విభుని
 సతీపతులకు నెట్టికల్తలఁజెట్టఁ
 గల్గజనిపింపగఁ గల్గెకొక్క
 ఏకధూరితులను నెగతాళిసేయగ
 నెగతాళియయ్యెనో యిట్లునాకు

ఏమిధుచంబుల నిడుమలందగఁజేయ

నిడుమలనందగ నిట్లుకూడె

గీ. ఎట్టి యపరాధములఁకూడ నిచ్చనుఁటా

యెట్టి దుష్పథంబుల కడుగిడితినొ కద

కాక, యిట్టివంతలఁజక్క నాకు నగునె

కటకటా ! దుర్భరంబగు కాంతబ్రదుకు.

అయ్యో ! నా యీతాపాగ్ని యెవ్విధంబున నార్పిజాలుదా. అయిన నెనిమిది యకరములభూమియఁ బైగ రెండువేల్కొక్కము నర్పించినచు, నింకను రెండువేలు రావలెననికదా యీబింకములు. వారి నననేల ? ఈయఁ రాధమంతయు నాజనకునిదే. చిండు జవ్వని యై పుట్టినింటఁబడి తహతహలాడు నాఁబోటి యాడుపడుచులకు పురుషసంపర్కము లేకుండఁ జేయువారి కాధగవాసుఁ డెట్టిదుర్గతుల గలుగఁజేయుచోకదా ! అనంతమగు యీవరకట్నముల దురాగత మనుభవింపవలసివారము మేమా ? ఏమి న్యాయము ! న్యాయా న్యాయము లడుగంటెనా ? ఈపిశాచమును దేశమునుండి తొలగించు పుణ్యపురుషులేలేరా ? నాబోటి యనాథులమొరలీలోకమున సర్వ రోదనములా ? పుణ్యపాపములు నశించెనా ? నాలో నేననుభవించు చింతలేన్నియైన నిరుగుపొరుగువారి యెత్తిపొడుపులకుఁ దలయెత్తుట కు వీలులేకున్నది కదా !

సీ. వయసువచ్చివెన్న వసియించుఁ బుట్టింటఁ

బనికీమాలినదంచు పలుకు నొకతె

కాపురంబునులేక కావరంబునఁ దిగు

దిక్కుమాలినదంచు తిట్లు నొకతె

ఇట్లుతెట్టాడు యిరుగుపొరుగుజేరు

రాకాసీయగు నను రామ యొకతె

పతివిడనాడినపథుచుకదా యీమె

యనుచు హేళన నేయు పవని నొకతె

గీ. పలుకరాని దుర్భాషలఁ బలుకు నొకతె

లెక్కనేయరు మర్యాద లేనదేదు

కన్నతల్లియె భూషించు కట్టకడకు

మగని విడనాడి చరియించు మగువకన్న

జుల్కునగ నెద్దియునులేదు చూడఁజూడ.

పతిశుశ్రోషయే సర్వవిధముల భామలకిహపరసాధనమనినన్నివర్తిం
చి జగద్విఖ్యాతిగాంచుహిందూసుందరుల కెట్టిపాట్లు జనించెను! హా!
భరతమాతా! ఈవరకట్నంబు లనియెడు పిశాచము లావహించి
నతీపతుల విడదీసి నీపుత్రికల బాధించుచుండ నెట్లోర్పుచుంటివో
కదా!

గీ. పతియై దైవము సతులకుఁ, బణతులెల్ల

నీవృకామ్యార్థసిద్ధిని స్థాతురేని

మదిని నాతనిఁ దలఁచుచు ముటువకుండఁ

జేరి పరిచర్యనేయుట. శ్రేయ మగును.

అను నారోగ్యక్తిని దలఁదాల్చి తొల్లి యెండతెండలు యువతీమణులు
యిహపరమఖంబుల సనుభవించలేదు. సావిత్రి పతిభక్తివలననేకదా
నిజసాధుని జీవములఁ గాచుకొనఁగల్గెను. నాకట్లు పతినిగాల్చి సౌఖ్య
మందుభాగ్యమే లేకపోయెనే.

గీ. వరులుయెడ ససహనముతోఁ బరగనెపుడు

గర్భిణున్నఁడుఁ దలపోయఁ గడఁగనెందు

పతిని మనమున విడిచియు భక్తి లేక

మూఢమతి నంచరించంగఁ జూలకలేదు.

శ్రీ లక్ష్మీ నామము

(ప్రవేశము—వికలాత్మికి కౌముదీ)

వి—కుక్కణీ! యేమే యింతపాగరు! ఎప్పుడును నేకాంతముగనే కూర్చుండి యేమో యాలోచించుచునేయుండువు. ఇప్పుడే యింతసోమరితనము బలిసినదేమి! కావరంచేస్తుంటే యుద్ధతి పిల్లలను గనేయూడు. కాటుకలేదు. బొట్టులేదు. మూడుపూట్లు తినడం. మూడు జితికిలబడడం. చిన్నప్పుడెంతబుద్ధిగా నుండేదానో యిప్పుడంత మొండికెత్తివావు. ఛీ! ఛీ! దరిద్రదేవత యండ్రజేరి “ఓ” యని యెప్పిడూ పలుకుతూ ఉంటుంది. నీమూలమున అయిన సంసారమంతా దీర్చినది.

రు—(కన్నుల నీరునింపుచు) అవునమ్మా! నేను దరిద్రగోట్టుకాలను గాకుంటే యీ ఆతియేమి! అందరివలెనే నేనును గావురము నకుఁ బోయియుండును.

వి—మాటమాటకు ధిక్కరింతుటకూడ నేర్చినావు. నీకర్మం నీవను భవించవలదా? వెదకివెదకి సంబంధము కుదిర్చి పెండిచేస్తే వాళ్ళకు ధనపిశాచంపట్టి యేడిపిస్తున్నారు. ఉన్నభూమి, డబ్బు పోవడమేకాకుండా పైగా నిరుగు పొరుగువారివలన నింధలు తప్పుటలేదు. ఇంతకు అనుభవించేవాళ్ళ యదృష్టమునుబట్టి యిటువంటిబుద్ధులుపుట్టుచుండును. ఈసోది యెప్పుడూయున్నదే. నీవు నేను బ్రతికియున్నంతకాలము నిన్ను జూచి నేను, నన్నుజూచి నీవు యిటు లేచ్చుచుండవలసినదే. అబ్బాయి లేచేడు. ఒకసారి ఆడించు. (అని నిష్క్రమించును)

రు—అక్కటా! కన్నతల్లిని ఒకదాన్ననితినే. ఇంకను నింతటి హేయమగు బ్రదుకే బ్రదుకవలె!

గీ. గర్భమునదాల్చి ప్రేమను గన్నతల్లి
 ఘగనబట్టినరీతిని విగతదయను
 నిందలన్బుచ్చు దొడఁగెను విలువ నగునె
 జవముల వీడుచే యింక శ్రేయమెన్న.

హా ! ధనవీశాచమ్మా ! నీసాహసమంతయుఁ బతిని విడనాడిన యనా
 ధగదాయనియా నామెడఁ జూపమొదలిడితివి. మానవులు మూఢా
 త్ములై నీచివపు ప్రవతకనల నెఱుంగలేక నిరతము నిన్నే నేవించుచు
 నీర్వాకనే కోరుచుందురు. సరిగఁ గర్కించిసూచిన నీయం దొక్క
 లేని సుగుణముకలదా ?

ఉ॥ ఆనలఁగొల్పుచుందువహ యంతయు నామయమంచుఁజూపి పే
 రాసను నిన్నుఁజేరినను రక్కసికై వడి చూపుమాఁపగన్.
 వేసములెన్నియేని యిడ వింతలఁజూపెదు మూర్ఖచిత్తులై
 రాసులభంగిఁ గొల్తురయె తథ్యము నీచము నిన్నె నమ్ముటల్.

అగ్ని సాక్షిగాఁ బరిణయమాచి జీవితాంతముదాక యెండొరుల
 యెడ మిక్కుటంబగుప్రేమచే నలరారు సతీపతులకుఁ గయ్యములు
 గల్పించి వేఱుఁజేయు యవిసీతివి నీవేకదా. ఒకగర్భమున జనించి
 యన్యోన్యమురాగంబులఁ జరకాలముచుండి కాలమునుబుచ్చు సోద
 రులకు శత్రుత్వ ముప్పటిలఁజేసి విడదీసెను పాపిష్ఠివి నీవుకాదా ?
 చిన్ననాటనుండియుఁ జెంచి పెద్దవారలఁజేయు జననీజనకులను సుతు
 లు తృణప్రాయముగఁ జూచునట్లొనర్చెడి దుష్టత్వము నీదికాదా ?
 మెల్లమెల్లగ దఱిఁజేరి నిరంతరము నిన్నే నేవించునని యెంతయో
 ప్రమాదగదానివలె నటించి తుడకు వడియేటను ముంచివైచుచుచున్న
 వతఁడుకాలపు నిన్నే నమ్ము చరించు నరులకు—

గీ. శాశ్వతంబగుస్వర్గ మశాశ్వత మని
నీదు సాంగత్యమే మాది నిత్యమనియు
దోషజేతువు సతతంబు దుష్టుబుద్ధి

తగునె యవగుణంబుల నిల్చు బధమమగును
నీవు లేకున్న నీప్రాపంచిక సృష్టియే నిరర్థకమని యెంచికాఁజాలు
సాచతుర్ముఖుఁడు నిన్నిందులకుఁబంపెను. నోరెఱుంగని బసబాలురు
సహితము నిన్నాదరింతురే. నిక్కముగ నీరుంత విశ్వాసఘాతకు
లింకొక్క రుండరు.

సీ. గౌరవమని నిన్ను గౌరవింతురెకాని
గౌరవహీనంబై కానవచ్చు
సుఖకారివని నిన్నుఁ జూచుచుందురెకాని
యసుఖమే నీయెడ నవతరించు
స్వర్గమే నీవని చాటుచుందురెకాని
నరకబాధయె యెప్పు నడచుచుండు
కార్యసాధనమని కాచుచుందురెకాని
కార్యవాదివి నీవు కానె కావు

గీ. అర్థమే యన్నిటికిని యనర్థకంబు
యదెడు బుధులవాక్యములను నటచు కీవు
మిట్టిపడెదవు సతతంబు వట్టిగొడ్డు
కాన్పులెక్కువ యనియెడు ఘాటనిజము.

అట్లెకాకున్న వేలకొలది కట్నమర్పించిన నాకు సుఖమొదవునని
కదా నాజనకుఁ డట్లునర్చెను. అందుచే బేరాన మఱింతవృద్ధియై
మొదటికే మోనమువచ్చెను. సౌఖ్యమేటులున్నను నీమూలమున
గవ్వముల కాటవట్టయ్యెను. (అలోచన సభినయించి) అయ్యో! ఏ
నెంత యవినీతిని. తుంటిగొట్టిన పద్మరాశివను సామెతవీరి నే

దొర్లిజేసిన పాపపుంగత్త నెఱుంగక, మూఢచిత్తనై, యెరుల దూ
పించుబంతటి నై చ్యము. కర్తవ్యమూహించుటయే సుఖదాయకము.

(కన్నుల నీరునింపుచు)

ఇంకిను గర్తవ్యమేమి కలదు ? అన్నిటికిని నొకటే కర్తవ్యము. ఆత్మ
హత్యయే యింక నే నొనర్పదగిన విధి కృత్యము.

(అని నిష్క్రమించును).

రెండవ రంగము.

(ప్రవేశము :—రామచంద్రరావు, నారాయణరావు)

రా—నారాయణ ! చెన్నపురినుండి యెప్పుడు వచ్చినావు ?

నా—మాగ్రామమునకు నెలదినములకుఁబూర్వమే. వచ్చినాను.

రా—నెలదినములకిందట వచ్చినను నొకమా జీతకువచ్చుటకుఁ
దీక్షకకలుగలేదా ?

నా—మామగారూ ! మిమ్ములఁ జూడకుండగ నొక్కగడియయైన
నుండఁగలనా ? మీరిట్లు నిష్కరములాడుట సెల్లనా ? ఎప్పటి
కప్పుడే పయనముకాగా, పెండ్లికి సంబంధములు వచ్చుచున్న
వనియుఁ గొంతకాల మింటనేయుండి పోవలయుననియు, మా
యమ్మ చెప్పటచే నాపెమాటను మీరలేక రాజులనై తిని.
సాజనకుఁడీ గతించినదిలగాయతు జనకునిపగిది, విద్యాబుద్ధు
ల నారితేరజేసి, పెంచి పెద్దగఁజేసిన మీయువకారమును
మఱచి నేడు కృతఘ్నుఁడ సగుదునా ?

రా—సంబంధ మేద నే స్థిరపడినదా ?

నా—మాతల్లి కిట్లు ములఁకొఱ కాసించుచున్నది. కాని, నేనందులకు
హర్షించుటలేదు.

రా—ఎందులకు వలదని నీయభిప్రాయము ?

నా—మామగారూ ! ఈకట్నములమూలమున జరుగుచున్న దురా
గతము లిట్టివి యిన్నియని నుడువుటకు వీలులేకున్నది. మీరీ
నడుమ వాగ్దాపత్రికలఁ జూచుటలేదు కాబోలును. కొన్ని
కొన్ని కుటుంబములు తమకున్న యాస్తులన్నియు విక్రియిం
చుకొని తినుట కన్నమును, కట్ట గుడ్డయును లేక దీనులై పడ
రాని యిక్కట్లను బడుచున్నారు. కొందఱీ లేని సనుభవం
చలేక ప్రాణములనే వదలుచున్నారు. ఇట్టి సునిస్థులు
గనులారిఁ గాంచుచును నెట్లు సిగ్ధపడఁబడుదును?

గీ. ధనము నార్జింప వేఱగు దారిలేదె

ఇట్లనిచ్చెడు దానిఁ బ్రీతి వా

దుఃఖిసాగరిమందిన దూఁజేయు

శుట్టిన్యాయంబు తలపోయ సీచవృత్తి.

ఇదియునుగాకి, కట్నమును గొనుటతోడనే వారి కమ్ముడై జననీజన
కులకుఁ బరలోకక్రియలొనరించుట కధికారము లేకపోవునుగదా.

రా—అగును. నాయనా ! అగును. నీపల్కులన్నియు సత్యములే.

అయినను గలికాలము. న్యాయన్యాయవిమర్శన లెవ్వరికిఁ గా
వలెను. అన్యాయమే యీదినములలో ధన్యానసేయుటకు
మూలమైయున్నది. దీనికేమికాని మీయమ్మను జూచి చాల
దినములైనది. నీతోఁగూడ నొకసారి పీడికొని రాలేకపోయి
నావా ?

నా—ఎందుచేతనో, యామె యిల్లుపొట కివ్వపకుటలేదు. నేను రమ్మ
నమనగా రుక్మిణి కార్యమున్నదికదా. అప్పుడు వచ్చెద
నన్నది.

రా—(విచారముతో నిట్టూర్పులఁ బుచ్చి) అయ్యో ! అంతటి
భాగ్యమా?

నా—(అతురతతో) అదేమి? నాముఖ్యార్థము స్వర్ణయరహితమైనట్లు
తేలి వాల్చిసిరికిదా.

రా—అలాటి ముఖ్యార్థములు చాలగడచినవి.

నా—మరల యాటంకమేమి?

రా—అటంకమున శేమున్నది నాయనా! పెండ్లికాలమందు రెండు
వేలు బకాయివడినది. ఇప్పుడవి వడ్డీసహితముగా నిచ్చిననే
కాని, కార్యముఁజేసికొనరట. దావాచేసెదమని రిజప్టర్
నోటిను.

నా—రామ. రామ. ఉన్నదంతా యర్పించినా యిరికను పేరాస
యేనా? (ఏదో జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని) దావాయంటే జ్ఞాపకము
వచ్చినది మీయింటికిఁ దనఖాలువగైరాలున్నను, దమబాకీ
తీరేవఱకు యెవరికిని జెల్లకూడదని గెజెట్లో పబ్లిషు చేసి
నారు. అదెవరో యనుకున్నాను. మీరాసంబంధమున కాసిం
కుటయే చాల పొరబాటు. అందులనుగురించి యేమి యాలో
చించినారు?

రా—ఒకటే యాలోచన. వారికివ్వగా మిగిలినది రెండుయకరాలు.
దానిపై దెచ్చిన ఋణము రెండువేలు. వడ్డీతోఁగలిసి యీ
సరికే రెట్టింపగును. ఉద్యోగమువల్ల వచ్చే సొమ్ము పొట్టకూ
టోకే చాలదు. ఇంటిని విక్రయించి సొమ్ము సేయవలసినదని
వారికోరిక రుక్మిణికి నిద్రలేదు. హఠములేదు. ఆమె యింట
బెంగతో నుండ మాకు సరితసమైక్కిడిది? కృష్ణ వేణికిని బెండ్లి
యీడు వచ్చినది. ఏమి సేయుటకును దోచుకున్నయది.

(తెరలో)

రామచంద్రరావుగారూ! రామచంద్రరావుగారూ!

నా—ఏవ్వరో మిమ్ములనే కాబోలును బిల్లుచున్నవారు.

రా—ఎవ్వరు వారు?

(తెరలో)

కోర్కజవానునండి.

నా—అలాగే గమ్ము.

(కోర్కజ బంజారాతు పరివేశించును).

బం—రామచంద్రరావుగా నెవ్వనండి?

రా—నేనే. ఏమది?

బం—నమను వచ్చినది. (అని యొకకాగితము నొసంగును).

రా—(గ్రహించి యామూలాగ్రముగఁ జదివి) చెప్పినట్లుంతులు
జేసినారు.

నా—వియ్యాలవారు దానాచేసినారా?

రా—అది నోటిను.

నా—ఎంతకు?

రా—అసలు గెండువేలు. వడ్డీ అయిదువందల యేబది.

నా—నారాయణ. ఎట్టి ఘోరములు జరుగుచున్నవి?

బం—నాకుఁ బొద్దుపోవుచున్నది. వ్రాలుచేసి యివ్వండి.

నా—ఈమాట తీర్చివేయుడు. తరువాత చూచుకొనవచ్చును.

బం—అదెట్లు? ఏలులేదు.

నా—నీవిషయమై చెపుతామకదా.

బం—(ఊరకుండును).

రా—ఎప్పటికైనా తప్పునా? కావున నిప్పుడే పుచ్చుకొనెదను. (అని
వ్రాలుచేసి యిచ్చును).

(బంజారాతు నిష్క్రమించును).

నా—ఈ కేసులో న్యాయవాదిని నియమించి ప్రతివాద మొనర్చు
టయే ముఖ్యకర్తవ్యము. లేకున్న నాలుగువేల కిమ్మత్తుగల్గిన

యింటిని వేలము వేయించును.

రా—ఇంకను దీనికి బ్రతివాదముకూడ గావలయునా? అయినను నాలోచితము.

నా—ఈదినములలో దేనికి దగినట్లు దానికి తాళమువేయవలెను. సాధారణముగ నీకాలమున నప్పిచ్చినవారు వడ్డీలకు వడ్డీలు పెంచి, ఉన్నయాస్తిసంతయు వేసికొనఁ జూతురు. ఇంక బదులు పుచ్చుకొన్నవారన్ననో బదులుపుచ్చుకొని యీవలకలు దెంచిది లగాయతు యేరీతి దాని నీయకుండుఁ దప్పించుకొన వచ్చునని యాలోచించుచునే యుందురు. ఉభయులు మోసమునకే యత్నించుచుందురు. తుదకు వీరిలో వీరికి గుడుఱక కోర్టులకుఁబోయిన, ముందుగఁ జ్ఞిడర్లకిందను, బిడపఁ గోర్టుల కర్చులకిందను, నున్నసామ్యంతయు నోడి, యిద్దఱకునుగూడఁ దగిన బ్రాయశ్చిత్తమై, దావా సామ్మకు నాలుగురెట్లు హెచ్చుగఁ బోయి నెత్తులు గోకికొనుచు గెల్చినవాఁడు యింటిలోను, నోడినవాఁడు బయటను నేడ్పుచుండురు. వీరికి దగినట్లేడ్లను గాచుకొనియుండి...

నీ॥ వాదియైనను బత్రి వాదియైనను జేర

రారమ్మటంచును రగులఁగొల్చి

సత్యమేయైన న సత్యమేయైనను

భయమేల యని పగ ల్భములవల్కు

చేరినవెనుకను పోరు సల్పుచువెంట

ధనమంతయునులాగ దారి వెదకు

రేపంచు మాపంచు చూపించి వాయదార

వత్సరంబుల నెన్నో వరుస గడపు

గీ॥ తుదికు గల్చిన దనశక్తి దోవఁజేయు
 ఓడిసన్ విడకుండగ నొప్పుతోడి
 బోధనల్ సల్పి పేకిని బోవఁజేసి
 అంతమగుచాక వడలక యాటసల్పు॥

ఇంతయేల? కోర్పులకుఁబోయి సాధారణముగా వాని ప్రోవాదులు
 సజవులై యుండగఁ జేలునచట స్వకల్గి. ఆవకీల్లు సత్య మసత్య
 ముగాను, అబద్ధము నిజముగాను, జూర్పించి న్యాయమూర్తులను మభ్య
 పర్చి తలక్రిందులుగ మార్చివేయుదురు. ఈకోర్టు లా లొకమాదిట
 కాదు. ఆసమయమునకు కేసుకుఁదగినట్లుగా ఏదైకోర్టుతీర్పులనో
 ముందఱిడి, దాని స్వభావము, దీని స్వభావము యొకటియే యని
 బొందుచుందురు. ధనవ్రత్యమునకు ముఖ్యసాధన మికోర్టులే.
 సోలెడుబియ్యము సోదికిఁబోతే కుంచెపబియ్యము కుక్కయెత్తుక
 పోయెను సామెతరీతి, నిజమని సొమ్ము రాబట్టుకొనుటకుఁ గోర్టు
 లకుఁబోతే దానికి రెండింతలో, మూడింతలో ఖర్చుతోఁదేలును.
 పూర్వ మిన్నికోర్టులు కలవా? ఇప్పుడన్ననో గేవల్లెటూరునందున
 జూచినా కోర్టే. అసగా బూర్వము కలహములుపుట్టినను బ్రజలు
 తమ గ్రామములోనే తగుమనుష్యులను మధ్యవర్తులుగఁ గోరుకొని
 తగవులు తీర్చుకొనుచుండెడివారు. ఇప్పుడెవరికి వారే స్వతంత్రులు.
 పెద్దలేడు. పిన్నలేడు ధనమనిన లక్ష్యములేదు. పదిహాకలకో
 దావా దాఖలగునని పోవును. తుదికుఁ బదివందలుకూడా సరిపోవు.
 ఏది యెటులున్నను, నిందులో వాదమునేయుట తప్పదు.

రా—సలహా చేయుదము. ఈవిషయ మిటులుండఁ గృష్ణవేణికి
 బండ్రిండవయేడు కూడా గడువనున్నది, ఏమియును దో
 చుటలేదు. తోలుతఁ గట్టుకానక

గీ॥ హితముఁ జెప్పెనువారల హితులపగిది

తోచి రప్పు డనుభవములఁ దోడఁ జేసె

నిక్కమిదియంచు అక్కటా! నెనరులేదు

ధనము నశియించె పాల్లును దప్పవయ్యె॥

నారాయణా ! చుట్టమ వైనను, మిత్రుండైనను నీవే. అజ్ఞానముచేఁ
జేసిన యపరాధముల లెక్కింపక, కృత్యవేణిని...

నా—మామగాచూ! మీరింతగఁ జెప్పవలెనా? మాయమ్మింతఁజెప్పి
వర్తమామంపించెదను.

రా—నీవాడంబడిన నామె వెనుదీయునా? కావలసినవాళ్ళము. మం
చినాడ్డల నాలోచించుము. బుద్ధజాడ్యంబున నీయట్టి సుగుణ
వంతుఁ డింటనుండ, నీయత్త యెన్నివిధములఁ జెప్పినను
“దూరపుకొండలు నుచున్నట్లు పెరిటిదారిని బోయితిని.
నీవీ మహాపాపకారమును జేసి నామమునంగలచింత కొంత
వఱకు శాంతించును.

నా—సాధ్యమైనంతవర కలులే యెనున్నదను.

దా—భోజనమునకు వేళయైనది. పోవుదము. రమ్మ. అడుగ మఱ
చితిని. పట్టపరీక్షయం దుత్తీర్ణుడవై తివఁట కాదా? ఉద్యోగ
పుబ్రియత్న మేమై నేయుచున్నావా?

నా—అఁను. యత్న మొనర్చుచున్నాను.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు).

(తెర పడును)

చతుర్థాంకము.

(ప్ర)దేశము :—అనంతరావుగారి కచ్చేరిచావడి)

(ప్ర)వేశము :—అనంతరావు కుర్చీలోఁ బండుకొనియుండును.)

అ—అబ్బబ్బా ! ఈపీడరీపుత్తిలో అంతా డబ్బే అంటారు కాని, కన్నబొడుచుకున్నా కాని కనుపించదు. ఈరోజులలో డం బాఛారమునుబట్టి డబ్బు లాగవలసినదే కాని, యెంతచదువుఁ జదివినా బురదలోఁ బోసిన పన్నీరే. ఇంటింటి కోక్కప్పీడ రుంటుంటే అందఱికిని గేసులెక్కడనుండి వచ్చును. అక్కడకి పదిరూపాయలు ఫీజురావలసిన కేసుకు పదిడబ్బులుమాత్రం వుచ్చుకుంటానన్నప్పటికి యెవ్వరూ కన్నట్టరు. పట్టావచ్చి పదేండ్లయినది. ఈచదువుకు తెచ్చిన బదులుకు వడ్డీయైన యివ్వలేకున్నాను. పోనీ యీతాలూకాబోడ్డు పరిశిడంగు పిప్పైనా శాశ్వతముగానుంటే కొంతడబ్బును బ్రోగునేయ వచ్చుననుకుంటే యీ టరంతో నదియు నిల్చునట్లు తోచదు. దానికిని ఓట్లసేవ్టం. ఎట్టినిరక్షరకుత్సలైనా పదిమంది పలు కుబడియుంటే పదవి అరచేతిలోనిదే. వాడు తనలే దొక్క డికి పెట్టలేడు. ఈవృత్తులకన్న యాయపారమే మేలని తో యుంది. డబ్బు లేకపోయినా డంబాఛారములు తప్పవు.

పునస్సంఘాతాశ్శల్కము.

శోభకుఁ గాలినడకను బోత యవమానము. ఖండిభూద
భోవుటకు వాడరిలేదు. భుందునకుఁ బోయిన నుయ్యి. వెను
కకుఁ బోయిన గొయ్యి. ఏగుతరయుద్యోగములు లేక ప్రతి
వారు ని. యే. కాగానే లా కాదేజీలు తడుముకొనుచున్నా
రు. ఊరికే కూర్చుండి పుష్కలమైన గుచ్చేవాని లేరు.

(తెరవంకఁ జూచి)

అరిగో! యెవ్వరో వచ్చుచున్నారు. ఎవ్వరో యననేల !
మన వెట్టివెంకటేశ్వరే. వీడు డబ్బు వదలలేడు. పనులు
మాత్రము జరుగవలెను. ఈలాటివాళ్ళకే మాయలో ముంచి,
యెట్లో ధనమును గ్రమక్రమముగా లాగవలయును.

సీ ఇచ్చిన లేకున్న తెచ్చినఁ దేకున్న

రండంచు మర్యాద యుండవలయు

నీగొగోటులఁజూపి నిర్లక్ష్యభావంబుఁ

గోపఁజేయుటె యందుఁ దొలుతవిద్య

విత్తంబు హెచ్చని వెనుకంజవేసిన

మధ్యవర్తులఁబెట్టి మాపువలయు

వచ్చి చేరినదాది పలుకరించుటమాని

ధనముతోఁ బనియని తోలవలయు

గీ. చసపుల్లలించి పడవను సానిపగిది

వెనుకవెనుకకుఁ దక్కుచు వేలకొలది

ధనము లాగంగఁజూచుటే తగినవిధము

వడుపువృత్తియే మేలయ్యె పట్టిచూడ.

(ప్రవేశము :—వెంకటేశ్వరుడు)

అ—టహో సాహచరకారు దయచేసినారే. రండు. దయనీయుఁ
డు. (అని యొకకుర్చీని జూపును).

వెం—(కూర్చుండి) ఏమి సాహసకార్యం. కాకితాలుచూచుకుని నర
తోషించేరోజులు వచ్చినవి. బదులు పుచ్చుకునేటప్పుడు తన
బాబుగారి సొమ్మని ట్టుకువెళ్ళడం. ఇచ్చేటప్పుడు కన్నుల
నీరు బెట్టడం ప్రతివాళ్ళకు అలవాటైనది.

అ—ఏమది? ఎవ్వరైనా బాకీ యివ్వమని తిరస్కరించినారా? తిర
స్కరించినంతమాత్రమున నేమగును?

వెం—ఒక రన్నమాటేమిటిబాబూ. అంతా అదేమాదిరి.

అ—నాకు అర్థంబుపనియన్నది. ఏదైనా ప్లయింట్లు వ్రాయవలెనా?

వెం—(తనలో) నీకెప్పుడూ అర్థం. గోళ్ళువుకుక్కుంటూ కూర్చుం
డడమేకదా. అన్నీ లంజెవేషాలు. లంజెటక్కులు.

(ప్రకాశముగా)

(కాకిత మొకదానినిదీసి) ఇదిగో! దీని నామూలాగ్నిముగ
త్రగించండి. (అని యిచ్చును).

అ—(చదివి) ఈ సామీయలేదు.

వెం—ఇవ్వడమా. జవాబుయిస్తే సామీచ్చినంత ఫలితం. తుదకు
నోటిను యిచ్చినా ప్రత్యుత్తరము లేదు.

అ—ఈయం మీవియ్యంకులేకదా.

వెం—కనుకనే యింతపాత్తు.

అ—ఇవ్వశన్నారా?

వెం—ఉన్నసంగతి మనవిచేసుకున్నానుగదా.

అ—ఆశ్చర్యము. ఈమధ్య అన్నీ యీలాటి దావాలే. ఈబదులు
పెండ్లికి బూర్వమా? పిమ్మటనా?

వెం—పూర్వమే.

అ—నీరు కట్టుమొంత యిచ్చినారు?

వెం—పుట్టెడు భూమి. రెండువేలు రొక్కము.

అ—నాలుగువేలు కాదా?

వెం—తక్కిన రెండువేలు యివే.

అ—అదాకథ. పోనీ వియ్యంకుడుకదా. అంతమాత్రమునకు దావా చేసి సొమ్ము రాబట్టుకోవలయునా?

వెం—మీరు చెప్పినది బాగానేయున్నది. వియ్యంకుడని యిం కొకవెయ్యి యెక్కువీయరాదా?

అ—మితో నాకు వాదమెందులకు? పైంటిప్పుడే వ్రాసెదను.

(అని లేవబోవును.)

వెం—వ్రాయవచ్చును. ముందుగ నోటీసింకొక టీయవలదా?

అ—నోటీసువలన నేమిప్రయోజనము? వేడినీళ్ళచే యిండ్లుకాలునా? ఇదియొక కాలయాపనగాని యందువలన లాభములేదు. ప్లయింటు దాఖలై నమనులు వెళ్లినరికి మనసొమ్ము వడ్డీ సహితముగా వచ్చును.

వెం—ఫీజుమా టమిటి?

అ—(నవ్వును నటించి) ఫీజా! ఫీజుమాటకేమిలెండి. మీరెఱుంగరా మీదావా నెగ్గుటయే మాకు బ్రాధాన్యముకాని మీవంటి వారియొద్ద సామాన్యులకువలె నొక్క వక్కాణించ నోరాదునా? (కాగిత మిటునటుద్రిప్పి ఆలోచన నభినయించి) ఇందులో వాదముచేయుట చాలకష్టము. ఏమందురా? కట్నము కొఱ కీయవలసిన సొమ్మని ప్రతివాది ఋజువుచేసేయెడల చాల గందరగోళమగును. మనశాస్త్రములలో నెక్కడవెదకి చూచినా యావరశుక్లములవిషయమై కన్పట్టదు.

వెం—అయితే గెల్పుట యనుమానమేనా?

అ—నాచేతిలోఁబుడ్డి సూ టేదియు నింతవఱ కెన్నడు పోయినదనిన వారు లేరు. దీనియబ్బకేనులు నెగ్గించినాను. మామూలుప్రీతి

ర్లు తక్కువఫీజు కోస్తారని చాలమంది యక్కడకుఁ బోయెదరు. కాని, ఓలి తక్కువని గుడ్డిదానిని బెండ్లియాడితే కుండలన్నియుఁ బోగొట్టును. సామర్థ్యత గ్రహించవలెను. అవన్నియు మనకెందులకు ? ఫీజుమాత్రము కొంచెము...

వెం—ఇందులో నేమున్నదండి ? వా రెన్నివాదించినా నోటుబాకీ యేకదా.

అ—వెంక శాశ్వర్లుగారు ! పోనీ యీ కేసులో నేను బ్రతివాది తరపుననుండి వాదించి నిమిషములమీద డిస్ మిస్ చేయించనా ?

వెం—బాబూ ! ఇంకొకచోటకుఁ బోయేయెడల నిచ్చటకు రావడ మెందులకు ? మాయింటిపక్కనున్న ఫరణిపగడ రామా రావుగారి నెఱుఁగుదురుగదా.

అ—నిజమే. ఆయనకిచ్చిన బాగుండునే. కేసు దాఖలుకాకుండగనే డిస్ మిస్ అగును. నేను మొదటనే చెప్పలేదా ? అంటిని ఓడి ఒడిపోయకుండా యిక్కడకు వచ్చినారా ? నేను జెప్పెడిదానిలో నొకటైనా యబద్ధముంటే నేనిందులో దమ్మిడిపుచ్చు కోకుండా యుచితముగానే పనిచేసెదను.

వెం—అయితే తమయభిప్రాయమేమి ?

అ—మాకీయవలెనని ముఖ్యముగా యద్వైత్యమే లేనప్పు డభిప్రాయమెందులకు ?

వెం—అభిప్రాయమే లేకుంటే యిక్కడకు రానేల ? ఒక వందరూపాయలు యిచ్చుకుంటాను. పనిచేయించండి. మనపక్షమైతే తరువాత మీరున్నారు. నే నున్నాను. ఈదావా నెగ్గినదంటే యింక మీదగ్గరకే వచ్చుచుండును. తెల్లవాటి లేస్తే ఖోట్టా ధావాలు. మీరెఱుంగని దేమున్నది ?

అ—(వినుగుదలతో) ఏమిటయ్యా! ఏదో పెద్దమనుష్యులు, సాహస
కాదుకదా యని, మాట్లాడుతుంటే వంకాయలబేరమా?
నిలువని కేసు నిలుపడం మాటలా? రెండుకు తక్కువయైన
మాట్లాడ నగత్యములేదు.

వెం—అయ్యా! అటులే చేయవచ్చును. మరల వచ్చెదను.

అ—మీయభిప్రాయమేమి?

వెం—మరల వచ్చెదనులెండి. (అని యీవలకుఁ జనును).

అ—అయ్యా! వచ్చినవానిని బోగొట్టితినే.

(ఆతురతతో)

దామోదరా! దామోదరా! (అని కేకలిడును).

(ప్రవేశము—దామోదరుఁడు)

దా—(తనలో) ఏదో కొంపమునిగినది కాబోలును. పని యున్నా
లేకున్నా యాదుర్గాయే. నాకుఁగూడ లాభించేదిలాగే తో
స్తుంది. (ప్రకాశముగా) బాబూ! ఏమిసెలవు?

అ—ఇప్పు డొకపార్టీవచ్చి, కీజుదగ్గర కుదురక వెళ్ళుచున్నాఁడు.
ఆయన వంద యిస్తానన్నాఁడు. నేను రెండువంద లిమ్మన్నా
ను. ఏదోమోస్తరుగాఁ దీసికొని రమ్ము.

దా—మితో నింతకుముందు మాట్లాడుచున్న బ్రాహ్మణుడేనా?

అ—అగును.

దా—అయితే నావల్ల కాదు. ఆవరిదక్షై నా యెట్లాడంబడినాడోకాని,
పిల్లికి బిచ్చముపెట్టని మహాదాత. ఇప్పుడే నేను బోయిన
మీరే పంపించినారని గ్రహించి యెబదిరూపాయలకే కావ
లయు ననును.

అ—వెళ్లి రమ్ము. ఆలస్యమైన నాతోడు వెళ్ళిపోవును. కొంతదూరము
పోనిచ్చి కలిసికొనుము.

దా—నామాట...

అ—నీవందులోఁ బది తినవచ్చునులే.

దా—ఇంతా కష్టపడితే పదిరూకలా? నాకక్కటలేదు.

అ—నీయభిప్రాయమేమి?

దా—కెట్టింపు.

అ—నిన్ననవలసిన బనియేమి? మాన్యుత్తి యంతసేచున్నది. సరే వెళ్లి రమ్మ.

దా—చిత్తము. (అని యీవలకువచ్చి)

దా—అందితే జుట్టు. అండకపోతే కాళ్ళు. పార్టీలు దగ్గరకు రాగానే సగోదాలు చూపించి మాట్లాడుటే గౌరవహీనంబని తలతురు. వారుచు వీధిలోనికి దారిలీయగనే, మమ్ములను, మమ్ములను బంపి కాళ్ళుపట్టమనడం. “ఆవు, దూడయుండ నశుమగుంబాగ్నే” నన్నట్లు పార్టీలు స్తీడర్లు యుండగా మధ్య మాకా. ఆస్నప్రకారము నిల్చుటకుఁ దగినంత రాబడి యుండు యిట్లుందిలేదు. ఎఱిగినవారి డెవ్వఁడు రాకేరాదు. ఈలాటి లోభి యెవ్వఁగో రాక రాక వస్తే వచ్చినంతమట్టునకు రాబట్టుకోక తగినట్లు. ఆప్పుడు వంకాయలబేరమా అనడం. ఇదిమాత్రం వంకాయలబేరం కాదా. ఇంతకన్న సదే మెరుగ్గా. చిర చచ్చిన పులుపు చావదు. మీము బ. యె. బియర్ ప్యాసెనాముకదా యని కోట్లు తగిలించుకుని, కోర్టులకు వెళ్ళగానే డబ్బు వస్తుందా. ఇంత యక్క మవృత్తి మఱొక్కటి కానరాదు. పార్టీదగ్గరకుఁ జేరి వకాల్తునామా యిచ్చినాడంటే యిల్లు గుల్లచేసికొన్నాడన్నమాటే. పాప మాగవర్నమెంటువారు ఫీజు లేర్పాటు చేసినారు. ఏకేసైనాసరే ఎన్నివందలిచ్చెద వనే బేరం. అం

దువలననే యన్యాయార్థములు నిలుచునా ? వారి విషయ ముట్టుండ నే నీమాదిరిగా నొక్కొక్కనాడు పది, యిరవై, ముప్పై సంపాదించినాను. మఱునాటికి మరల అయ్యవార్లం గారి నట్టిలే. ఇదంతా నాకెందులకు ? వాళ్ళకర్మం వాళ్ళది, వాకర్మం నాదీ. నాసొమ్ము కేను రాబట్టుకుంటాను. (అనుచు బోవును).

(ప్రదేశము—రాజబాట)

దా—ఏమయ్యో ! మాట మాట.

(తెరలో) ఎవ్వరు వారు నాయనా. నాకు భోజనమునకు వేళ యైవది: పోవలెను.

దా—అగండి. అగండి. వస్తున్నాను.

(అని పోబోవును.)

(తెర యెత్తబడును.)

దా—ఓహో ! పంతులుగారే. ఎవ్వరో యచుకున్నాను. ఎప్పుడూ రానివారు యీవేళ యీలాగు దయచేసినారేమి ?

శెం—ఈకుశలప్రశ్నలకా నన్ను బిలిచినది?

దా—బాబూ! కాదండి. పీడరుగానిగృహమునుండి వచ్చుచున్నారేమో యని...

నెం—అయితే యేమి ?

గా—నన్ను మీశుశ్రూషకు కాని మిమ్ముల నే నెఱుంగుదును. మీ యింటివద్ద బ్రాహ్మణార్థము చాలాసారులు చేసినాను. అందువలన నే నీవిధినుండి వచ్చుచు, అనంతరావుగారి యింటినుండి భేరం కుదుటక కాగితపుకట్ట జంకనుబెట్టినట్లు తోచినది.

నెం—అవును! ఆయన కంగుడులేదు. కొంపలన్నీ దోచుకోవాతనే వారి యభిప్రాయము.

దా—దాని కేమి తెండు. ఎవరకి చాటికి యీ అయిపాని ముందుంది.

మీరు వడ్డలు పెంచి కొంపలు నేనుకుందామని చూడరా?

వెం—(కోపము నభినయించి బోబోవును.)

దా—కోపమునకుఁడు. చలో క్రికన్నాను. మీరన్నమాట నత్యంత
మే. కాని, అనలు బేరమేమిటి?

వెం—ఏమియున్నది? రెండువేలరూపాయల నోటుబాకికి రెండువం
దలు ఫీజు కావలయునట.

దా—మీరు పెద్దలు. కోపమువస్తే చెప్పలేనుకాని, పెద్దలు సంపా
దించిన కొండ్రోమైనా యుంటే యీ చదువులకుఁ తగులబెట్టి,
కాయకష్టములఁబడి చదువుకున్నారకదా. మీకుఁ చెలియని
దేమున్నది? ఏదో విధంగా పాట్టపోసికోవలెనా? లేదా? చె
ప్పండి. మీకేమి? మీరు జమీన్ దారులు. మీలాటి యా
స్తులుంటే వారును మీవలెనే కూర్చుందురు. మీ రేమ
న్నారు?

వెం—ఒక వందరూపాయి లిస్తానన్నాను.

దా—అబ్బో! మీకు వారికి చాలా తేడాయున్నదే. నే నొక్క
మాట చెప్పుతాను. వింటారా?

వెం—ఏమిషది?

దా—ఈకోర్టులోనున్న క్లీడర్లందరిలోను కొంచెము నోరెత్తి మా
ట్లాడగలవాఁ డీయన. ఈయన కోర్టులో బల్లలుగుద్దడ ము
వూడు చూడలేదా? మువసటుగారు ఏరి కేకలకు హాజిరి
యెన్ని కేసు లీయనవశముజేసిసారు. మీరేదో తెలిసిన
వారేని చెప్పవలసివచ్చినది కాని, నిజముగా నీయన కిది
యొక్క లెక్కయూ చాలవేసింది. మీవలెనే తిరిగిపోతూ ఉం
టారు. ఏదో తునికగవు చేసికొంచాము రండి. మనకు కేసు

శ్లో॥ పాపానాశముకాని, పంధరూపాయిల్లు మణిలు దక్షిం
చునా? ఇప్పు డీటిజ యెక్కువని తెలివితక్కువవ్వీదర్ని పెట్టి
లే మొదటికే మోసంకలుతుంది. హైకోర్టుకుఁబోయి తిరిగి
బాధపడవలెను.

వెం—నెగ్గించుట యెవని భగవంతుఁడా?

దా—అదియూ మీరు చెప్పేది. పాణిమేవిధముననైనను బోకుండ
నాడనిచెప్పి మందులు వేయసక్కఱలేదా? మనశక్తికొలది
మనము పాటుబడి విదప దైవముమీద భారమువేయ
వలెను. ఓరుగాలిలో దీపమువెట్టి భగవంతుఁడా నీమహిమ
యశడమా?

వెం—ఆయనవాద మెటులున్నా, మీవాదమెక్కుడుగా నున్నది.
అయితే మీయద్వైత్య మేమిది?

దా—మీరన్నదీ కాదు. ఆయన చెప్పినదీ కాదు ఇద్దిటకుఁగల
తేడాలో నగము.

వెం—అబ్బా! నూటయేబది రూపాయలే. దావాపోయినాసరే
'కాని, సేనంతసాము నియ్యను.

దా—అయితే వెళ్లండి.

వెం—(పోవుచుండును.)

ధా—మాట మాట ఇంకొకపాతిక కట్టుకోండి.

వెం—పాతికలేదు. పరకాలేదు. నన్ను జోనివ్వండి.

దా—రండి వెళ్లుదాము.

వెం—మీ కామనలోఁ బరిచయమున్నదా?

దా—మీకెంత వశించయమున్నదో నాకును నంతేకలదు.

వెం—అయితే యాగౌఢవ మీకెందులకు?

దా—మీ షేల్లుకొట్టలే.

వెం—నడువుడు.

(దామోదరుడు దారితియును.)

వెం—ఈప్రేమంతా నాకొకటే కాబోలును. ఈలాటిభావమ్ములు నెంతమందిని జూచినానుకాను. వాకు వీడుతగవరా? వాడి డబ్బుకోసం వాడు ఏదో యిందులోవి పదిరూపాయలు యిస్తానన్నాడు కాబోలును.

దా—అగినారే. రండి.

వెం—నాయనా! ముసలివాడను. వస్తున్నా—

(అని యిరువురును నిష్క్రమింతురు.)

కెండవ రంగము.

(ప్రవేశము - అనంత రావు).

అ—తుండ కాబ్రాహ్మణుడు వచ్చునో, రాకుండునో, దురాశదుఃఖ మునకుఁ జేటను బుధులవాక్యము లనృతములగునా?

గీ. తొలుత దఱిజేరి వారిని దూలనాడి

పోవ నోర్చక వెనుకను బోరిపోరి

ధనము లాగంగఁజూచెడు దారికన్న

హీనమగు దెద్దియునులేదు యిలను జూడ,

ఎన్ని యకార్యము లొనర్చినను, నెన్ని నిందలకుఁ దలయొగ్గినను యీధవవ్యామోహము వలననేకదా.

(ప్రవేశము - దామోదరుడు)

అ—వండా? కాయా?

డా—వండే. కాని, నేను మొదటఁ జెప్పలేదుభావా. పంపుకు
 కిన్నాడు మీదర్శనమున కెవ్వరో వచ్చినారు ?

అ—ఎవ్వరు? లోపలకు రమ్మను.

(డామోనిరుడు నిష్క్రమింపును.)

(ప్రవేశము - శ్రీరాములు.)

శ్రీ—(నిమిస్కాల మొనరించును.)

అ—(అందుకొని) ఏగ్రామము మీది ?

శ్రీ—అయ్యా! మాది ఆర్యాపురము. నాపేరు శ్రీరాములందురు.
 అ—పనియేమి ?

శ్రీ—తమదర్శనమునకే వచ్చినాను.

అ—ఎందుకయ్యా !

శ్రీ—స్కూలుఫయినలు ప్యాసైనాను. ఆంధ్రభాషయందును గొం
 చెము పాఠశాలము కలదు. తమబోర్డులో ననేకమందికి
 యుపాధులు కల్పించుచున్నారు. నాకుఁగూడ నొక్కడనైనా
 స్కూలుమాష్టరుపోవు యిప్పించవలసినదని నాకోరిక.

అ—ప్రస్తుత మెచ్చటను ఖాళీలు కనుపింపవు. బోర్డులో నిదివరకు
 పనిచేసినవారికే పోస్టులు దొరుకుటలేదు. ఇదిగాక మాకు
 స్కూలు ఫైనలువా రగత్యములేదు. ముందెప్పుడైన ఖాళీలు
 న్నచ్చుదు చూచెదను.

శ్రీ—అయ్యా ! ఇదివరలో ననేకసార్లు తమ దర్శనమునకుఁ
 వచ్చినాను. వచ్చినపుడెల్ల మరలరమ్మనుచుండిరి. ఇప్పుడు
 ఆ కేరీయపురంలో రెండవ అశిష్టంబు సెలవుపెట్టినాడు.
 ఆపోవు దయచేయించగలందులకుఁ గోరుతాను.

అ—ఆపోవు యిదివఱకే యొకరికి పోమిందేసినాము.

శ్రీ—అయ్యా! తన్ను దానుబొగడుకొనుట నిందయేకాని, యెలి
మెంటరీ పాతశాలలోఁ గొంతకాలము పనిచేసి, విద్యాభివృ
ద్ధికిఁ దోడ్పడవలయునని కోరికతో వచ్చినాను.

అ—ఉండిన నుండవచ్చును. అందులకు మేమేమి చేయఁగలము?
వెళ్లండి. వెళ్లండి.

శ్రీ—అయ్యా! బీదవాడిని.

అ—(విసుగుపలతో) ఏమిటయ్యా. అంతాబీదవాళ్ళే. అంతా
తెలివైనవాళ్ళే. మాకు తెలివితేటలతోను, బీదతనముతోను
నిమిత్తంలేదు. పిశాచంలాగ పట్టుకున్నా వేమిటి! నీవెంత
సేపున్నా లాభంలేదు. వెళ్లు. వెళ్లు.

శ్రీ—మీరు అధికారులు. యేమన్నా తగును. అధికారమదనం
బున నెల్లరకును గనులు కానరావు.

(అని నిష్క్రమించును.)

అ—అకార్యముల కొడిగట్టిన నెదుఱుగఁ దిట్టుచున్నను నోరెత్త
వీలులేకుండును. ఎదుఱుగఁ దిట్టువారు కొందఱు, దూర
ముగనుండి తిట్టువారు కొందఱు.

(ఫ) వేళము - రామారావు)

రా—అయ్యా! నమస్కారము.

అ—(అందుకొనుచు) ఈనమస్కారములు వుచ్చుకోలేక చచ్చిపోతు
న్నాము. ఏయూరు?

రా—అయ్యా! మాది అత్రేయపురమండి,

అ—నీపేరు.

రా—రామారావండి.

అ—సరామారావు?

రా—ధరణిప్రగడ.

అ—పూర్వనారాయణగారి తాలూకు కాదా?

రా—చిత్తము. తమ కీర్త్యులై మొనంగినారు.

(అని యిచ్చును.)

అ—(అందుకొని చదివి) నీకు వారికి సంబంధమేమి?

రా—ఆయన మామేనమామగారి పెత్తల్లి అన్నగారి మనుమలు.

అ—ఆలాగునా. సరే. ఆర్థరు పంఖిస్తాను. వెళ్ళి.

రా—సెలవు తీసుకుంటాను. నమస్కారమండి.

అ—ఊ.

(రామారావు నిష్క్రమించును.)

(తర పడును.)

మూడవ రంగము.

(ప్రవేశము - శ్రీరాములు.)

శ్రీ—ఈయనకూడా యిందులకే వచ్చియుండనోవు. ఏదోయొక
సిఫార్సు తగిలినట్లు తోస్తుంది.

(ఒక్కవైపుఁ జూచి)

అదిగో! నవ్వుమోముగానే యున్నది.

(ప్రవేశము - రామారావు)

శ్రీ—మీరు వెళ్ళినప్పని యేమైనది?

రా—డంకామీద దెబ్బఁ గొట్టిచేయించుకొన్నాను.

శ్రీ—మేష్టరీయేనా?

రా—మీరు కోరినపోస్తే.

శ్రీ—మీకేదైనా సిఫార్సు యున్నదా?

రా—సిఫార్సులోను తిరుగని సిఫార్సు. అదే లేకపోతే మీరెంతో నేచుకూడా అంతే.

శ్రీ—తామెవ్వరి తాలూకు ?

గా—సూర్యనారాయణగారి తాలూకు.

శ్రీ—తాయూకాబోద్దు మెంబరుగారా ?

రా—అగును. నేను బోవలెను. జూరు.

శ్రీ—వెళ్ళవచ్చును. మీరెంతవఱకు చదివినారు?

రా—మూడవతరగతి కంప్లీటుచేసినాను.

శ్రీ—అంటే థర్డుఫారమా?

రా—మీరన్నది నాకుఁ దెలియలేదు.

శ్రీ—ఇంగ్లీషులో మూడవఫారమా?

రా—కాదు. ఇంగ్లీషు చదివితేనా? మీరేమి చదివినారు.

శ్రీ—ఏమైతే నాయనా! మాకంటే మీరె మెఱుగు.

రా—నేను బోయెదను.

శ్రీ—చిత్తము.

(రామారావు చిక్కిరించును.)

శ్రీ—ఈయన మూడవతరగతి కంప్లీటుచేసినాడట. అహా! ఏమి వ్యత్యాసము? ఇక వీరాచారిశాలకుఁ దయచేసి, యేమూడవతరగతితో విద్య నేర్పుదురు.

అక్కటా ! దేశమున కెట్టిదురవస్థ 'జనించుచున్నది. చదువు సంధ్యలతో చగత్యము లేదట. అందువలననే ప్రాథమిక పాఠశాలల కీట్టిదురవస్థ సంభవించు చున్నది. కొలది వత్సరములకుఁ బూర్వమున్న విద్యాపాటవమునకును, నిప్పటి విద్యాపాటవమునకును సంతయో వ్యత్యాసముకలదు.

“చింత చచ్చినను, బులువు చావద”న్నట్లు తరగతుల పేర్లు
మాత్రము మానకుండెను.

సీ. తరగతులనుగాంచి తాల్మికొందుటెకాని

లేళ్ళమైనను లేదు లేఖవ్రాత

ఏటేట మార్పుల చెంచుచుంటయెకాని

నోరువిప్పగఁ జాలువారె లేరు

పెద్ద తరగతులంచు పెద్దపేరులెకాని

అంకెలు లెక్కింప నలవికాదు

పెక్కు పాఠములంచు పేరు జెప్పుటెకాని

చదువంగ నొకటియు సరిగరాదు

గీ. ఇట్టి పాఠశాలలఁజేర నెట్టివిద్య

నేర్వనగునొక్కా! బాలుర నేర్పుకూడ

రూపు మావంగ నేర్పడె రూఢిగాను

పాప మేమియొ యీగతి బట్టికునుప.

తొల్లిటివలె నాల్గవతరగతియం దుత్తీర్ణుడైన బాలుఁడు లోకవ్యవ
హారములఁ దెలిసికొన జాలకుంటయేకాక, కూలీల పద్దులనైన
వ్రాయఁజాలకున్నాఁడు.

సీ. పద్దువ్రాయు మటన్న వచ్చెదననిచెప్పి

వెనుకంజవేసెడు వెట్టియొకఁడు

జాబునుజూపినఁ జదువంగఁ దీరిక

చాలదంచునబల్కు చవటయొకఁడు

లెక్కగట్టుమటన్న లీలలఁ జూపుచు

మెల్లమెల్లగఁగారు మేటియొకఁడు

పొత్తములనుదెచ్చి ముదిదటఁబెట్టిన

వేళకాదనిచెప్పు వీరుఁడొకఁడు

.గీ. కటకటా! యిట్టిపండితుల్ కలిగియుండ

దేశమాతకుఁ గఱవేడు? తెగులు గొనియు

జీవములఁదాల్చి యుండుట చేయకాదె

జీవయాత్రను జాలింప శ్రేయముగ్గును.

వేదవేదాంగములును, బురాణేతిహాసంబులును నెందులకుఁ బుట్టఁబడినవి. ముం దెన్నఁడో పుడమినిఁ బట్టు మూఢజనుల జ్ఞానులం జేయగదా వొల్లిటిపహమును లెన్నిన్నియో నీతుల గఱపఁ బొత్తము లనేకములును రచియించియుండిరి. అట్టి మహోత్కృష్టం బగు వృత్తాంతంబులఁ జదివియు, వినియు నెడతెండఱు యిహలోకంబున వన్నెకెక్కి తుదకుఁ బుణ్యలోకంబుల నందఁజాలి యుండిరి?

అక్కటా! వర్తమానకాలమున నట్టిపదవులు లేకుంటున్న కాలకా నెవ్వరో, రెండుల కీపుడమిని జననంబయ్యెనో, మనుజు నకును, నితర జీవరాసులకును గలతారతమ్యమేమియో తెలిసికొన నేరని దురవస్థ యాంధ్రదేశీయులకు జనించుచున్నది కదా! భాషా జ్ఞాన మున్న నేతక్క పూర్వులవర్తనముల తెలిసికొనుటకు దావు కలదా?

ప్రస్తుత మీ ప్రాధమికపాఠశాలలో విద్యనెర్చి, తిరుగ నందే యుపాధ్యాయులుగఁ జేరుచున్న నీక నాంధ్రభాషాజ్ఞాన మంతరించుటకు నాలుగై డవత్సరములుమాత్రమే ఛాలు పని నిస్సం శయముగ నుడువవచ్చును.

అంధ్రదేశము తొలుతలోకమండలమును బ్రశిద్ధిగాంచును, విద్యులకు నెల్లఁబుట్టినిల్లుగునని పేరు వడసిపోయి, మనకు భాషాజ్ఞాన మే లేని పురుషులకుఁ బుట్టినిల్లుయై వైధవ్యము నందినట్లే వడి, రోమ్యమాట యెట్లు భరింపజాలినో కదా.

ఓ కలియుగమా ! విద్యజ్ఞనవిధేయతగా మాదేశమున కిట్టి దురవస్థనుగూర్చ నేశించితివా ?

ఓ జననీ ! దేశమూతా !

గీ. పకలశాస్త్రాంబులను నేర్వఁ బాలి నట్టి
పుత్రసంతతి వడసియు భూరియశముఁ
గాంచియుండియు మాతరో ! కడకు నేడు
విద్యలేనట్టి సుతులను వెంటనంటి

యెట్లు భరియింపనెంచితో నెవ్వఁజుగు.

తల్లీ ! నీవుతులలే నీకు శత్రువులై, సత్పువర్తకులై యపారమోదముఁ గూర్చుటకుమాటు, వెంగలులై దుఃఖాకులచిత్తనుగ నొనర్చుచున్నారు. పరుల కసూయజనించిన జనింపవచ్చునెకాని, బిడ్డలకే తల్లియం దీర్వ్యజనించు పెంతటి యాశ్చర్యకరము ? నిరంతర సుఖదాయకంబును, సత్కృష్టపదవుల కాకరంబును నగుమాత్రుదేవతాపూజ నొనర్చుటకు ఘోరుగ, మాతృద్రోహ మాచరింపఁబాల్పడు చున్నారగుదా. కట ! కట ! రాను దురస్థిప్తనశమున జరుగుచున్న, జరుగునున్న మూర్ఖులనుగాంచి, చింతిలి, యెట్లో వానిని దప్పించుటకై యత్నింపకుంటయేగాక, నీచమనక, బుద్ధివిహీనత సంతనమును వెలిబుచ్చునారంభించిరి.

ఆహా ! కాలమహిమ !

గీ, పాపభీతికి వెఱుగందు వారులేరు

ద్రోహ మొనరింపవలె నని తోచ దకట !

తేనె లొలుకును బలుకులఁ దీపి కల్గి

పదవులే శాశ్వతం బంచు బలుకుచుండున్.

ఓభగవానుడా ! మా కిట్టిమూఢత్వ మేలయొసంగితివి ? దేశమందు స్వస్థతకలిగి, భుజియింప నాహారమేయుండి యిండుక

సౌఖ్యమజ్ఞేనా, కన్నులుగానరావు. అందున విక నువ్వొగమేదైన
లభియించెనా ?

గీ. పెంటపెద్దగఁ జేసియు విద్యగఁజివి

బుద్ధు లనుజెచ్చు జనకుఁడే మూఢబుద్ధి

శత్రురీతిని గన్పట్టు మిత్రులింక

నట్టులాదురో మది నెన్న నెవరివశము ?

సరకు నేయఁగ నితరుల శక్యమగునె.

అమదాంధత నెత్తి కెక్కినతోడనే తన కెట్టిసామర్థ్యత లేకపోయినను,
నెదుటివా రెట్టిపూజార్హులైనను మది నెంచక, యధికారమదమునకే
తావానంగి, తృణీకరించు తెలఁపి నెచ్చము ? ఎంచిమాడ నదిశాశ్వ
తనంబదకాదు కదా. అది వదలిన మఱునాటి యయ్యవారి యవస్థ
లెటులుండునో, తలపోయకుండుటసరియే తోడివా రెంత చుల్కనగఁ
జేసి పల్కుచుందురో గ్రహింపలేకుండు తెంతయు మూఢత్వము
కదా.

గీ. అందునకు వెల్లు రేవిధి నమరియున్న

శంఖనాదంబు చెవిటికి నరసనున్న

అందమాశాస్త్రి నపుంసకు గట్టియున్న

నెల్లె వ్యర్థంబూ యారీతి నిలనుజూడ

విద్య లేనట్టివా డెందుడు వింతపశువు.

బుద్ధిమంతుఁ డెన్నఁడును న్యాయమును వీడఁ జాలఁడు. అధర్మములఁ
బాల్గొనుట కతని కశక్యము. ఇతరుల బోధనలకు లోనుగాఁడు. ఆట్టి
సద్గుణవంతుఁడగుటకు మూలాధారము విద్యయేకదా. విద్యయే లే
కున్న స్వాతంత్ర్యమే లేకుండుటయేకాక, దుర్మార్గులవలనఁ దగు
లొక్కునుటయును గల్గును.

ఇంతయుఁ దర్కించిమాడ మునుపటివలె బ్రయు నేటులు

జేలువడినసేకాని, ప్రారంభవిద్య' యలవడుట కట్ల యనియే చెప్పవచ్చును. జీతము లిచ్చెడువా రొకరు. పరీక్షాధికారు లింకొకరు. నై. యొకరిపల్కుల నొకరు తక్కింపబడకుండుటచే, నుపాధ్యాయులును జాలమంది విద్యనేర్పినను, నేర్పకున్నను దమవేతనములు లేమకువచ్చునుగదా యని తమ విధికృత్యంబులఁ జాలఘట్టునకు విడనాడుచున్నారు. యేపనిని చేయుట కయినను భయముకాని, భక్తికాని యుండవలెను. రెండును లేనిచో—ఆలోచనీయమే...

సీ. పెర్మనెం టగుపోప్టు భిన్నమే లేదని

బడికి వేళకుఁ బోని పంతు లొకఁడు

చెప్పిన లేకున్న చేటు లేదంచును

ధ్యానింబు నలు పుపాధ్యాయుఁ డొకఁడు

వేతనంబులుమాకు విరివిగ లేవుగ,

నిచ మంచును బల్కు టీచ రొకఁడు

అధికారు లేన్నఁడు నఱసి చూడ రటంచు

కునికిపాటను బడుగురువు యొకఁడు.

గీ. చెప్పఁజాలియు నీరీతిఁ జెప్పకుండఁ

గాల మెట్టులొ కడపుచు మేలమాడు

వారు కొందఱుఁ జెప్పంగ నోరులేని

వారు పెక్కండ్రు యిట్టులఁ బలు గతులను

వెలుగుచున్నది ప్రారంభవిద్య గణప.

ఓ భగవానుఁడా !

సీ. పాపములే అలగింది ప్రారంభవిద్యకుఁ

దోడ్పడ నెల్లరఁ దోలకయ్య !

ఓ చేకోడ్పాదకా !

ప్రారంభవిద్యయే ప్రథమసాహసమా

నని బోధనలే నన్ని యలరవయ్య

ఓ ప్రాథమిక పాఠశాలలో పాఠ్యములారా !

అక్షరద్వలను వీడి యాసల బుర్రోల్చి

ప్రారంభవిద్యకై పాటు పడరె !

ఓ విద్యార్థిశాఖాధికారులారా !

ప్రారంభవిద్యకు భంగము లేకుండఁ

దగినట్టివిధులను దలచరయ్య.

ఓ మహాజనులారా !

గీ.. ఇహపరంబుల కెల్లను నేది మూల

మగునో యట్టివిద్యను పూడ మక్కటకు!

లెండు లే లెండు విద్యకై లేదె హితము

పాడువడ నుండె దేశము పాటు వడరె.

(ప్రవేశము—సుబ్బయ్య.)

సు—ఓహో! శ్రీరాములుగారా! యెవ్వరో యనుకున్నాను. మీ
కీ కంఠశోష యెందులకయ్యా?

శ్రీ—అవును నాయనా! కంఠశోషయ్యే మీ బడిలో నెన్ని తరగ
తులున్నవి?

సు—ఎన్నో కొన్నియున్నాయి. మీ దేమి జీతములనిచ్చి నిలబెట్టి
రా? అబోర్డువారు మాకెన్నఁడో బుణవడియున్నారు. ఇ
ప్పుడు తీర్చుకుంటున్నారు. నూయివ్వుంమాడి! అధికారులకే
లే పప్పుడు శ్రీధ్ర మా కుంటుందా.

శ్రీ—అయ్యో! నాదొక్క మనవి. అధికారులు మిమ్ములెవ్వవ
ద్దన్నారా? మీ బిడ్డల మీరు బాగా నడుపుకొనుటయు నధి
కారుల గౌరవమేనా?

ను—ఈలాటి వేదాంతములు వింటే యంతాబువ్వే. దేశోద్ధారకులు బయలుదేరినారు. ఇచ్చేవి పదునెనిమిదిరాళ్ళు. ఈ జీతాలి కే చదువు చాలు.

శ్రీ—అయ్యా ! ఆసొమ్ముకు హర్షించియే కదా మీ రందు బ్రావే శించిరి ?

ను—అయితే.

శ్రీ—అందుల కెప్పు డొడంబడినారో, యావని నెటవేర్చుటయు విధిక్యతము.

ను—ఇదేమి నిర్బంధచట్టమా ?

శ్రీ—అయితే లెస్సగఁ జేయుదురు కాబోలును.

ను—అయిన నెప్పుడు వేటుగనుండవచ్చును.

శ్రీ—ఈయల్ప మగువేతన మప్పు డెట్లు తగియుండును ?

ను—చాలిను చాలకున్నను దప్పదు.

శ్రీ—సరియేకదా; అట్లు యిప్పుడును నించుక పరమార్థ మాలో చించి, యొసర్చుట శ్రీయోదాయకము గదా. బీదతికమున నుండె నని, వనితలు భర్తల విడనాడుదురా ?

ను—ప్రస్తుతముమాత్ర మూరకుంటిమా ? తోచినంతవఱకుఁ జెప్పుచునే యుంటిమి. ఈవత్సరము మా బడిలో నాల్గవతరగతి యందుఁ బదునై దుగురు సర్ది ఫికెట్లను బొందియున్నారు.

శ్రీ—సర్ది ఫికెట్ల కేమిభాగ్యం నాయనా.

ను—ఎంతమాట ! పదుపుమాట యెటులున్నా . సర్ది ఫికెట్టుంటూ 'యుంటే యేమేవ్వరియో సంపాదించుకొని పదిరాళ్ళు తెచ్చు కోవచ్చును. బాబూ ! నేనొక్కటిచెప్పెదను విన్నుడు. ఏదో కాలక్షేపము. మాస్కూళ్ళకు, యినస్పెక్టరువారు సంవత్సరమున కొకమాటు వచ్చెదరు. వచ్చినప్పుడైనా, వారి రిమా

దుర్మలఁగాంచి మమ్ముల నడుగరు. ఒకవేళ వారుబాగున్న
దన్నా ప్రయోజనములేదు. జీతములిచ్చువారు. తాలూకా
బోర్డువారు. సీతలకు వీరు. ప్రశ్నించువానికి మూర్ఖులకు
దిరుగుట కొకపనికాదుకదా. అదియు మాపుణ్యమే. ఇంత
మేల ? చేసిన స్కూళ్ళలో మాదేరాజ్యము—

శ్రీ—అట్లనుట న్యాయమా ? తల్లిదండ్రులు తమబాలుర సంరక్షణ
లకే కర్తవ్యముగాని, మిగతవాని కన్నిటికిని బాలురకు మీ
రే యాదాపలు. దేశమందు భాషాజ్ఞానము సూన్యమగునడ
ందునలనఁ గల్గు నష్ట మనుభవించువారు మనస్థిలుకాగా?
ప్రాధమిక పాఠశాలలో పాఠ్యము లందఱకును వందనీయు
లు. యెవ్వరెట్టి యున్నతపక్షపు నధిష్ఠించినను జన్మతనమం
దార్లించు ప్రారంభవిద్య నాధారముఁ జేసికొనియేకదా.

ను—అగును. మీరుచుడువు నుడువు లన్నియు నిక్కములే. కాని,
యిక నీపాఠశాలలు బాగుగట కల్గ.

శ్రీ—వండుకొనుట కష్టమని యన్నమును దిన మానివేయుదురా ?

ను—అన్నమునకును జదువునకును సాటియా ?

శ్రీ—అగును. సాటికాదు. ఏమందురా ?

గీ. శునకమాదిగ జంతువులే శుకపికాది

పక్షిజాలములు భక్షించి బ్రదుకవొక్కొ

తినిన లేకున్న నదియుంత తీగికాదు

చదువు లేనట్టివానికిఁ జావెమేలు.

ను—చదువులేకున్నఁ జచ్చిపోవుచున్నారా ?

శ్రీ—ఎట్టి యర్థమును గ్రహింపఁజాలితిరి? మృతజీవులు శవస్పృశు
లని చెందుతెఱుగులు.

ను—అంటే నాకర్థము తెలియదు.

దే

పునస్సంఘాన శుల్కము.

శ్రీ—పంతులుగారూ ! దీనికే యర్హము తెలియనిచో గురుత్వములు
ల నల్పమున్నారు ?

సు—బాగున్నది. ఆ, ఆ, అు చెప్పలేనా ?

శ్రీ—అల్లకాలము ఆ ఆ లేనా ?

సు—కాకపోతే నాకురానిది నేను చెప్పేదేమిటి ?

శ్రీ—మంచివారొడి. ఉన్న దున్నట్లు చెప్పినారు. అయితే చెప్పెదను
వినండి. మృతజన్మలనగా, జనిపోయినను బ్రతికియున్నను,
అట్లు పరిగణింపబడుదురు. జీవన్ముక్తులనగా, బ్రతికియు
న్నను జచ్చినవారిలోనేజను. విద్యరానివాఁడుకు రెండవరక
ములోనే చేరును.

సు—బాబూ ! మీరు చెప్పెడివన్నియు నాకును నచ్చినవి. ఈవిద్య
యెట్లు, బాగుపడునో చెప్పుదురు. ఏదో యీలాగున నలుగు
రు మొట్టలు పెట్టిన కొంతవఱకు దేలవచ్చును.

శ్రీ—మొట్టలా ? ఏమన్నా అంటే మీకు మేష్టరీ యియ్యలేదా
యని కొందఱు శుంఠలు మొదలుపెట్టుదురు. మాగ్రామము
లోనే యీపదవి నాకు దయచేసిన తమ ఆర్థరుకు లోబడు
పద్ధతిని వేతన ముక్కటలేకయే చేయువాఁడనని యుడిగినను,
నేమి చెప్పుదును ? యీప్రశ్నించువా రెల్లా యిచ్చుటకుఁ
దమ కార్డర్లులేదనియు, వేతన మెచ్చుటకుఁ దావు లేదనియు
తలవిచ్చినారు. రేపు మాపులతోనే కాలము గడచిపోవుచు
న్నది. పిల్లలకుఁ జదువురాకపోయినా దేశమంతా గంగలోఁ
గలిసినా వారిపదభ్రాలు వారినే ఏడవుకద, ఇంతకన్న నీబ
డులు గవర్నమెంటువారికింద నున్నప్పుడే తప్పగ నుం
డెడివి.

సు—దీనికేమికాని, బాగుపడుటకు మార్గములేవ్వా ?

శ్రీ—(1) శ్రీగవర్న మంటువారు విద్యావిభానమును దగినంతమట్టుకు మార్పు జేయుట. (2) పరీక్షాధికారుల యుద్దేశముతో స్థానిక స్వపరిపాలనా ధురంధరు లేభవించుట, (3) తాలూకా బోర్డువారు తగినంతవఱ కు సాధ్యములకు వేతనముల వృద్ధి జేయుట.

ముఖ్యముగ నీ మూడింటివలనను గొలకొకములోనే పారిరంభవిద్య యున్నతనడవు నలంకరించునని నా యభిప్రాయము.

సు—నత్యము నత్యము. ఏది యెటులున్న నాభోజనమునకు వేళ యైనది. పోవుదము రండు. అన్నట్లు మఱచినాను. ఉపాధ్యాయులు కొందఱు శక్తికొలది పనిచేయుట లేదుకదా. వారిమాటయేమి ?

శ్రీ—దీనికి బెద్దయాలోచనండులకు ? ఎప్పుడైతే తాలూకాబోర్డు వారు పరీక్షాధికారులు యేకమగుదురో, యప్పుడే వారినడతలు బాగును.

సు—పోదమా ?

శ్రీ—నగువుడు. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

(తెర పడును.)

పంచమాంకము

(ప్రవేశము—రాజబాట.)

(నౌటలో)

ఉ. పుట్టితి నీయిల్ల వగపె భూరియశంబునుగాంచఁ జొచ్చెనే
బుట్టగనేల? ప్రిమకిలఁ బుట్టినిలొ తలదండ్రులే వడిన్
కట్టడినంచు 'దూషణలఁగాల్పుఁ దొడంగిరి భతఁపిడె నే
నెట్టులఁ దాళుదున్ గరుణపుట్టదె? నీకును కావు మీశ్వరా!
(అని చదువుచు యోగిని వేషంబున రుక్మిణి ప్రవేశించును)

రు—అక్కటా! భగవన్నాయ నెఱుంగ నేరికి వశమగును? ఓణ
భంగురంబులగు నీయిహలోకనుఖంబులే శాశ్వతంబగు నని
యెంచి యుంచేపడి మ్రొగుచున్న నదియేనుఖదాయకంబుగను
నిత్యమనియుఁ గన్పట్టును. అవస్థాభేదంబులఁ బట్టి విరక్తిమార్గ,
సంచారులై యీప్రాపదవశమే మిథ్యయనియు, నిందు జరు
గుచున్న విషయము లన్నియు ననిత్యములనియు భావనచేసి
తిమా తుద కదియే సౌఖ్యంబున కాటపట్టగును. (తన వేష
మును దిలకించి) అహ! నావేష మెంతలో మాటిపోయి
నది. నిక్కముగ నేను మునుపటి రుక్మిణి వగుదునా?

నీ. సొమ్ముల ధరియించి చూడ్కుల నిగిడించి

యద్దంబునన్ జూచి యందమంటి

ప్రితిదినమనఁ గూడఁ బలుఁదోమినంతనె
అలకముల్ దిద్దియు నలరియుంటి
మోమును గడుగుచు మోక్షమే యదియుని
బొట్టు సందముతోడఁ బెట్టియుంటి
వన్నెలెన్నుచు మది నెన్నెన్నోపాంఘతోఁ
కీకెల, రవికెలఁ జెచ్చియుంటి

గీ. అదియుఁబట్టి సంతోషమయ్యెడు
జాటువిరియంగఁబోసియు పట్టుబట్టి
తాల్పఁ గామాయవస్త్రముల్ తదాణమయ్యె
ఎది యెన్నెడు లభ్యమో యెవ్వఁడెఱుఁగు.

అందువలననే కాఁబోలును, ఎప్పుడెవ్వరికెట్టి యవస్థలు సంభవించు
నో, యదియే విధికృతమని తలంచి నిర్విచారంబున ననుభవించుట
యే కర్తవ్యమని బుధులు నుడివియున్నారు. కాని—

ఏ. చదివితఁ బెక్కుశాస్త్రములఁ జాలగ నేర్పితి ధర్మమార్గముల్
చదివితినెన్నో బోధనల నల్పెడు తొల్లిటి నచ్చరిత్రున్
చదివితీ సాధ్యవర్తనముఁ జాలుదుఁంచును నాచరింపగన్

చదువుల మూలమిట్లులయె సాధ్యమె వీడగఁ గర్మమూలముల్
ఎందుగాంచినను సతులకుఁ బలికుశ్రుషయే యిహపరసాధన మని
చెప్పఁబడియున్నది. అది లభ్యముకాక వ్యర్థురాలనైతిని గదా.
అయ్యో! కాలమెంత దుర్లుటమైనది. తొల్లిటి సీత, రుక్మిణి, ఘృ
దలగు మహాసాధ్వీశిరోరత్నముల మదినెంది యిహపరసాధన మగు
భర్తాచాదారవిందసేవయే చేసి, వరలుదమని యెంతగ మది సంత
సింధితి నో యంతకు వేయిమడుంగు లెక్కుఁడుగ ధూళి మనుభవించు
కాలము ఘటించెను గదా.

ఓభగవానుడా! మాకు స్వాతంత్ర్యమే లేకుండజేసి
తలిదండ్రులు తమ యిచ్చవచ్చిన పురుషులకుఁ గట్టజెట్టియుఁ బిదప
నత్తవాగు భార్యభతలకుఁ బొందుఁగూర్చక యన్యాయముగ
విపత్నముద్రించుల ముంచివేయుటయుఁ గనులారఁ గాంచుచుండియు
వారొనర్చిన తప్పిదంబులనియెడు శరంబులకు మమ్మెఱఁజేయు పెట్టి,
ధర్మమో, కనులారఁ గాంచుచును నూరకుండుట పాడియగునా?

గీ. దిక్కులేట్టివారికి దిక్కునీవె

యనెడు బుధులవాక్యము. కల్లయగునె యటయ

నాథుఁ జేరఁగలేని యనాథలమగు

మాకు నేదారిఁ జూపెదో మనలనింక.

*
ఓమగబిడ్డలను గని కట్నముల కాసించు మహానుభావులారా!

సీ. ధనము నార్జింపంగఁదగు సాధనము మీకు

వనితల గొంతుకల్ పట్టికొలుక

ధనము నార్జింపంగఁదగు సాధనము మీకు

భార్యభతల పొందు భంగపఱువ

ధనము నార్జింపంగఁదగు సాధనము మీకు

కూడులేకుండఁ గొంపలనుగూల్పు

ధనము నార్జింపంగఁదగు సాధనము మీకు

పెండ్లిండ్ల నెవమున బీల్చివేయ

గీ. ధర్మశాస్త్రంబులనియెడు దారిలేదె

పుణ్యసావంబులనెయెడు బుద్ధిలేదె

నీచముచ్చ మనంగను నీతిలేదె

ఎవ్వరొసగిరి స్వాతంత్ర్యమిట్లు మీకు.

పురుషులమనియా మీకీ గర్విము?

గీ. పుట్టితిమి మేము మీవలె బురుషులైన
అక్కరిమంబుల నేంచిన నదమమనక
న్యాయమన్యాయమనకను నడచుచున్న
లేడె భగవానుఁ డెందును రాఁడె నాఁడు.

ఈయిహమందు మీకు నితులఁ గలుపువారు యున్నను, లేకున్నను, వారిపల్కులఁ బెనిండక యదియే యాచారమని నిరింకుశాధికారములఁ గొనసాగించుచున్న భగవంతుని మాత్రము మోసగింపఁజాలరు. ఇది మీకెంత శాశ్వతమో మాకును సంతేశాశ్వితము. భగవానున కందఱును సములే. వనితల నిట్లకారణముగ దుఃఖములపాలొసర్చి మిమ్ముల న్నియిల నుద్భవింప జేయజే దని యెఱుంగుఁడు. నిష్కారణముగ మమ్ములను మమ్ములనుగన్న తలిదండ్రులను సుక్రికజేయ, మీకుమాత్ర మెట్లు శాశ్వతసుఖంబు లలవడును? అయ్యో! ఈకట్న పిశాచము లేనాఁడైనఁ గలదా?

(అలోచన నభినయించి) ఇట్లెన్నిరీతులఁ గుందుచున్నను నేమి ఫలము? నా యీయరణ్యరోదన మాలించువారెవ్వరు? ఏమైన నాపరిమేశ్వరునిదే భారము. (కన్నలుమూసి చేతులు క్రోడించి) ఓ దీనవత్సలా! ఏను దొల్లి యెట్టి మహాపాతక మాచరించియున్నను నీప్రాయశ్చిత్తము చాలును. ఇకనైన నాప్రార్థన లాలించి నాయీ యాస్థితార్థముల నెఱవేర్చుము.

ఉ. ఎయ్యది పుణ్యకార్యమగు యింతులకున్ సతతంబు మేదినిన్
ఎయ్యది మోక్షసాధనమొ యేవిధినాఱసి యెంచి చూచినిన్
ఎయ్యది లేక యింతులిల నెందులకున్ గొఱకాకయుండురో
అయ్యది భతనవయగు అందగజేయవె మృక్కదన్ నదా.

(అని నిష్క్రమించును.)

(తెరయై త్రబడును.)

(ప్ర) దేశము:—వేశ్యాగృహము)

(ప్ర) వేశము:—నుండరం)

నుం—(తలుపుఁదట్టుచు) మణిమాలా! మణిమాలా.

(తెరలో)

పివ్వరువారు?

నుం—ప్రతిదినమున వచ్చుచుండువారే.

(తెరలో)

పలుకులకేమి, చిలుకపలుకులెన్నియై పలుకవచ్చును. ఇప్పుడు తలుపుఁదీయుటకు వీలులేదు.

హం—ఒక్కమాట.

(తెరలో)

మాటలకేమిభాగ్యం కుక్కతిరిగినట్లు తిరుగుచున్నావు నీకేమి పనియున్నది. నీలాగే అందఱును తీరుబడిగాఁ గూర్చుంటున్నారను కున్నావు కాబోలును. చెవికోసిన మేకలాగున వచ్చినది లగాయతు అర్పేకదా. ఎన్నిమారులు రావద్దని చెప్పినా బుద్ధిలేదు. ఛీ అంటే కుక్కకైనా సిగ్గుండునుగాని నీకా సిగ్గులేదు.

(అని కనరుచు తలుపుఁదీసి యీవలకు వచ్చి)

మ—ఏమిదాఁచఁబెట్టినావు?

నుం—అయ్యయ్యో! ఇదేమిసాపము? తండ్రియార్జించిన ధనమంతా

నీకేపెట్టినానుగదా. తుండకు నాయాదుర్గుణంబులఁ జూడలేక

మంచముఁబట్టి గతించినాఁడు.

మ—మహాపోసి వచ్చినవానిలాగే! నీవుకూడ నాయసతోఁబాటు

చయచేయలేకపోయినావా!

సుం—రామ. రామ, సీమాలమునగదా పు స్తికట్టిన పెండ్లామును నివ్వటివఱకును బాడలేదు.

మ—సరి. సరి. పై గో యదియొకటా. నీ తండ్రిలో భియై కార్యము జేయకుండెనని యప్పుడేడ్చి, యిప్పుడు నా మూలమునా? పో. పో. ఇంకాకొంత నేవున్న నన్నే నిజబెట్టికొనెదవు. నీ విచ్చినడబ్బే యింట్లో మూలుగుతోంది. నీవేదో మాహాపెట్టి పోషిస్తావని లక్షాధికారు తెంతమందే వచ్చినను విడుచు కొన్నాను. నడు. నడు.

సుం—లయిన నిక నాగతియింతియేనా?

మం—గీ. ధనముకై కొదె మానంబు భారవోసి
మిమ్ము మిమ్ములబట్టియు మిడుకుచుంటి
ధనము వోయినమఱునాడు ధలఁపనేల!
పొట్టకూటికిఁ జేటగుఁ జెట్టబట్ట !

సుం—చెలీ! యింత యవినీతి సెల్లునా?

సీ॥ సరసంబులాడంగ స్వర్గమంచును నెంచి
ధనమంత దొంగిలి తార్చినాను
నిన్నె నమ్మితినన నిక్కమేయనుచును
ప్రారంభనోట్లకుఁ బరుగులిడితి
నిమిషంబుఁజూడక నిల్వగలేనన
మానసంబునపొంగి మసలియుంటి
కరుణకై నీత్యముఁ గూచియున్నానన
మేనుజెలియకుండ మెలగినాను

గీ. ధనమునశియించె మర్యాద తరిగిపోయె
కులనతిని బాసియుంటిని కోవకూరె
కన్ను కానక తిరిగిన కాకణమున
తండ్రిదివిజేరె కోర్కెలు దగ్ధమయ్యె.

మ—వో ధృలోనో రెండువేల యెదువందలు వచ్చునంటివి కాదా?
అవియేమయ్యెను?

సు—అయ్యో! దరిద్రుడు తలంటుకు బ్రారంభించిన వడగండ్ల
వానయట. దావా కొట్టివేసినారు. పైగా బ్రతివాదులకర్చు
లనిచ్చుకోవలసినవని తీర్పు శాసించారు.

మ—కొంపయున్నది కాదా?

సు—అదియు నా దనభాగలోనే మునిగి యున్నది.

మ—అయిన చిక్కజప్పను గజ్జను బుచ్చుకొని బయలుదేటుము.
పొమ్ము. ఆవలకునడువుము. లేకున్న గెంటించి వైతును.

(అని తలుపునుమూసి లోనికి బోవును.)

సు—అక్కటా! కలధనమంతయు కొనంగి వలయునెడ శక్త్యాను
సారము బరిచర్యలజేసి తుదకు నేడింటనడుగు వెట్టుటకు
గూడ వీలులేక విధినుండియే వెనుకకుడరల వలసినయో
గము కూడనుగదా. కటకటా! యీ లంజకై యెన్ని
యవమాన కరములగు బనులచిచ్చతో నెఱవేర్చితిని. ఇటకు
రావలెనని కోక్కలైన వేళ...

సీ॥ రాజబాటనుబోక రాత్రికాలంబైన,

నందు గొరదులవెంట సాగినాను

తండ్రివాకిటనున్న డలుపుమెల్లగదీసి

పైటటి దారినిబట్టి మగల్గినాను

కోరుట శడవుగ కోరి వన్నియు

నర్పించి ముదమంచు పలకినాను

వలధంచు నీతుల బల్కెడువాగల

దుర్మార్గులంచును దూరినాను.

గీ. కన్నతల్లియే దేవతే జేరి కలువమన్న

వలుకరాని దుర్భావలఁ బలికినాను

తుదకు గతిలేక యీగతి యెదనునంది

దుఃఖములఁజెందుచున్నాను దోనమంచె!

అదేమిశక్తియోకాని వలదని నీతులఁ జెప్పువారందఱు శత్రువర్గమే
యయ్యెడివారు. లోగుబాతులు నాదరులు దగ్గర బంధువులైరి.
సానులకొంపలఁ జేరిన సరసులెవ్వరు పనికివచ్చినారు. నాయాదున్న
భంబులకెల్లను నాజనకుఁడేకర్త. ఏలయిన...వఱకునువచ్చిన బాలను
ధనాశ్రయే బుట్టినంటనునది కార్యమొనర్పకుండుటచే, ముఖావ్యాధికి
మందులేదను సామెతరీతి మున్నగుగొన్నిదిజిది ముగ్గురుమందఁ దుడ
కిట్టి దుర్బుద్ధితోఁచెను. మా జనకునెన్ని రీతులు వలదని బోధించి
నను జెడఁజెడిని జెట్టినేకాని లెక్కియఁ జాయె. భవమును గూర్చువలె
నంచు దురాగతములకుఁ బాపొనంగిను నేది యిటువంటిమనుషు
ధనమంతయు నశించెను. అపకీర్తియో ఘటించినాడు. అపహర్షించిన ధన
ముచేఁ దానా నుభంపలేకపోయెను. మర్త్యునకొకముఁజేసి నే యను
భవింపఁ జాలనై తిని. నాయా పాపదవాన్ని నార్యసేవి శరణ్యము!

(అలోచన సభినయించి)

ఎద్దియో యననేటి ఇంతజనుక, పాపభీతికి వెలుగంతుక యెవ్వరి
నిజముల ముంచితిన్ యా సతీతిలకమే నేడు నా దుఃఖము నార్య
గతియగునదే ఆ ముఖావ్యాధి ముందున్న సేవయే యిహపరసౌభాగము.

అయ్యో! ఏకీతి నత్తవారినేయే జూడె ఎట్లాపె తోమును
దిలకించువాఁడు అత్తమామల కేముని ప్రత్యుత్తర మిచ్చువాఁడు పెం
డ్లయైన వెనుక నాజనకుని భవముజూడతచే గొంతకాలమును నామ
దాంధరచే గొంతకాలమును వీర్చుటఁబూని నేటివలకొక్కమాత్ర
నఁ బోవనై తినిగదా! ఎట్లా మనమును గుడులు పలుకుకుని పోవుట

మన్నను వారాదరింతురో లేక యాదరింపకుందురో? ఆదరింపకున్న
నిక గతియేమి?

(ఆలోచించి)

గీ. చేసియున్నట్టి పాపంబు దోసిపుచ్చ
పుణ్యనదులకు బోవుచు బుణ్యపురుషు
లైన వారిని జేరుచు నాత్మనెపుడు
దైవచింతనుగడపులే తగును నాకు

(అనుచులోనికిబోయి తిరుగ సన్యాసివేషంబునవచ్చి)

ఓ సర్వేశ్వరా!.

ఉ. చేసితిన్నెన్నియో విధుల జేయఁగరానివి దుష్టబుద్ధిచే
జేసినవానినేదలఁప జేయునదేమియొ తోపదక్కటా!
చేసిన పాపమేమి తొలి జేయనికెన్నడు దైవమా! యిక
వాసముఁజేయుమయ్యమది భక్తినిగొల్పెద వీడకెన్నడున్.

గీ॥ దుష్టవర్తనలివియని తోపనీదు

మోశ్యవృత్తుల సద్వృత్తులనగ బరగు

ఆత్మగౌరవమంతతో నంతరించు

లేమిదటి జేరువానికి లేదుబ్రదుకు

ఉ. దోషమువాయు బారుషము రూఢిగఁబోవును నిందకల్గునం
తోషముదూరమాను గడు దుర్భరమా ఘనకార్యముల్ వడిన్
జేషములెన్నియేనియిడ వేడుకపుట్టును మానహీనమా
కోషములన్ని చేరు గడ దూషణలందగ డబ్బు లేమిచే

(అనుచు నిష్క్రమించును.)

(తెరపడును.)

(మధురాపురమందలి రాజవీధి)

(ప్రవేశము:—రుక్మిణి)

రుక్మిణి—ఇదియేకదా మధురాపురము! దేశదిగ్విస్తరినై యెండనక వాన
యనక మాగ్ధాయాసంబు భరింప నశక్యమైనను వోట్లో
యొర్చి నేటి కీ పురమును జేరనయ్యెను. ఎన్నికష్టములను
భవించినను దుదకు నా కోరిక నెఱవేరుననియె డానభే నన్ని
యు సుఖదాయకంబులుగనె కన్పట్టుచుండెను.
దైవమా! ఇంతటితోనైన నాచింతల కంతరాయము గల్గు
నట్లు ప్రసాదింపుము.

తండ్రి! జగన్నాయకా!

ఉ. పుట్టినదాది సౌఖ్యమన పోల్కెయెలేదుగ దోసమెన్నియో
గిట్టుట కల్గదొక్కొ! యింక కేవల మావిభుపూజితక్క నే
వట్టిదురానలన్ దిరుగ భంగముచేసిన బాగొనర్చినన్
పట్టితి నీదుపాదములె భారము నీరుదె సాధుభూషణా.

(అనుచు, బోవుచు మరల యాగి)

అయ్యో! ఇంతదనుక నున్న నంతోషము రాసురానే కతంబుననో
యంతరించుచుండెనే హేతువేమైయుండును? ఏ నెఱమున నా యత్త
వారిలు సేరఁబోదును? నీవెవ్వరవనిన నేమని ప్రత్యుత్తరమిచ్చుదాన?
నాయత్తమామలు...

ఉ. ఎవ్వరిదాన విప్రు కుల మెయ్యెడి? యిందును జెరనే కతం
బవ్వయనంగ వేఱునుచు నందును నెయ్యెడి కాపురంబనన్
నెవ్వధిమార్చిచెప్పగను యేనటఁ జాలుదొ తోషదంతయున్
నవ్వలఁ జూపి నల్కులను నమ్మకయుండిన నేమి నేయుదున్.

వారి నెట్లో కప్పిపుచ్చుదమన్నాడు నా పాశ్చాత్యనాథుడే నా సేవల మన్నింప.
కున్న నిరక దెలువేమి? అదియును సాధ్యముకాకున్న...

గీ॥ తొల్లి జేసిన పాపపు తోనమనియుఁ
దప్పదంచును నెప్పుడు దభ్రమునియు
ననుభవించుచు దుఃఖము నాత్మ దేవ
దేవు శక్తినిగొల్పుచుఁబోదు దివివిజేర.

ఒకవేళ నా పాశ్చాత్యుని సేవ లభింపకపోవచ్చునేకాని
చ. కమనడదే యిలన్వేదకగా నినుమంతగ రాళమున్ వడిన్
గనుపడదే యెటన్ గనగఁ గాలముఁదీర్చెడు నీటిపట్టులాన్
ఇంతయేల ?

అనలములేదె మృత్యువన నాయుధమెయ్యెడఁగానరాదె నా
మనమిలరన్ యుదేవిధము మాధవువేడుచు భూమిఁబాసెదన్.

అనుచు నిష్క్రమించును.)

(తెరలేదును.)

(తెరకటెత్తరుగారి గృహసమీపము)

(ప్రవేశముః—రుక్మిణి.)

రుక్మిణి వారు చెప్పిన నానవాల్లన్నియు నీయింటియందే యున్నవి.
(అత్తరత్నము సభింపఁబడుచు) ఏమిది? యీ గృహము పాడువడి
నట్లున్నదే. కతంబేమియుండును? వారియిల్లిదియగునో, లేక
మాధవునువచ్చి వేటొకవిధికి వచ్చియుంటినో? ఈచుట్టు
ప్రక్కల నొక్కరును గానరాకున్నవారే. ఏమివేయుదాన?
మిత్రులనునో, సామనము తీర్తరవాటు నందుచున్నది.
ఒక్కొక్కవేళ నపారంబగు సౌఖ్యముల పడనున్నవేళను,
దత్తరవాటు కలుగవచ్చును. నాకట్టిభాగ్యమే నశించినది. ఇంత
యు నేదియో ముప్పనకే సూచనయైయుండనొచ్చు.

హా! పరశేష్యరా!

గీ. చెమ్మటల్ కృష్ణుడొచ్చాను తరలి

దుఃఖమతిశయం చెడరితి దోషమయం

నిష్ఫలంబగునో శృణు సీరజాదీ!

భారమంతయు నీయ దే పద్మనయన!

(ప్ర) వేశము—రఘునాథము మోక్షమున జోవుచుండును)

రు—ఆర్యా! వెంకటేశ్వర్లుగారి గృహ మిదియేనా?

ర—(తిరిగిచూచి) మీ దేయూరు?

రు—సన్యాసుల కొకగ్రామమనియుండునా?

ర—ఎందులకు?

రు—వారిదర్శము జేసిపోవలయునని—

ర—నీపల్కులు వింతగనున్నవే! ఆయనగతించి క్షీణాలకాలమైనది.

రు—(కన్నుల నీరుపెట్టును.)

ర—నీకేలవిచారము?

రు—ఉపకారులు గతించినవారై జెవిసోకిన విచారముకాదా?

ర—అయిన నీపుధన్యురాలవే. ఆయనయెన్నడు బిల్లికి బిచ్చము జెట్టియెఱుంగని మహాపుష్పలలో నగ్రిగఱుగ్గడు. కాని, కష్టపడి సంపాదించినారు. ఏమిప్రయోజనము?

రు—(తత్తరపాటుతో) ఆర్యా! ఏమది? ఆయన కొకపుత్రుడుండెనుగదా.

ర—ఉన్నను నిప్పుడు లేనివానిలోనే జను.

రు—(తనలో) మానసమా! వేగిరింపకుము. శాంతిమా! దీక్షితేరుము. (ప్ర) కాశముగా నాయనా? అట్లనుచుంటి కేల?

ర—ఏమున్నదమ్మా. అయిన ఆ స్త్రీ ఆరా నానికేజెట్టి వేతులగడుగు కొనియున్నాను. అడిగినావునో? చెప్పవలసివచ్చినది. ఈ

నడుమ నొకనాటిరాత్రి దానియింటికితడు పోగా దుర్గా
వలాడి యావలకు బొమ్మనెత్తెట. అందువలన నాతఁ డూరు
వదలి వెడలెనట.

రు—హా! నాథా! (అని మూర్ఛమునుంగును.)

ర—(భీతితో) అయ్యో! యిదియేమి? నేనిటనున్న, నేదియో యా
మెను బాధించితి నందురు.

(అని నిష్క్రమించును.)

(కొంతవడికి మెలకువగాంచి దుఃఖముతో) హా! దైవమా! నాకింకేమి
తెలుపు? నానాధునియండఁజేరి, పరిచర్యలఁజేసియైన సుఖం
బనుభవించుదాననని యువ్విభూరుచుండ నదియును సున్న
యయ్యెనే. అయ్యో! దురదృష్టవంతుల బాగానర్చువారు
కలరా?...

హా నాథా! మీకును నాయటి యదృష్టమే సంభవించెనా?
భర్తయని యొకనాఁడైన గన్నుదెఱచి మిమ్ముల వీక్షించి
సంతసమందుభాగ్యమే లేకపోయెనుగదా. ఈరీతైన మీరు
సుఖంబున సలరారుచుండఁ గాంచుచు మీపాదారవిందనేవ
నొనర్చి యిహపరసుఖంబందుద మనుకొంటినే. సానులొడ్ల
కుఁజేరు దుర్బుద్ధి మీకేల జనించెను? ఇంతయు జననీజనకుల
తప్పిదమేకదా. నేనుమీయండనుండి దినదినము పార్థింపు
చుండినే గొంతవఱకైన సద్బుద్ధిజనించి యుండునేమోకదా.
ఎంతగ ధనవంతులైనను దుదకుఁ దినుట కన్నముగూడలేక
పోయెనుగదా. రాసున్న యిడుమల భరియలచఁజాలక యెం
డేగితివి? ఏరీతి మిమ్ములను గలియదా? ఇట్లు దుఃఖాకుల
చిత్తనై, యెట్లార్పిమని యుండుదాన? ఈవరకట్నములేకదా
మనలనింతవఱకుఁ దెచ్చినది. మూరైన మీజనకునకు బాధిం
పఁ జాలకుండిరా!

సీ. భర్తనువిడనాడి పడతులుండెడు తావు

యమలోకమునకెన యగునుగాదె

నిజనాథుఁ గొల్వక నెలఁతలవర్తనల్

దుష్పథంబులనగ్గఁ దోచుకాదె

ప్రాణేశుపరిచర్య భంగపడినవేళఁ

గొఱగొకయుంటయే కూడుకాదె

జీవితేశుఁగనక చేరి దేనినిదిన్న

గరళంబుపగిదిని గానరాదె

గీ. ఇంతయేలను పుడమియే హేయమగును

బ్రదికియుండిన ఫలమేమి వరునిబాసి

జీవములఁదాల్చి యుంటయే చేటుకాదె

కటకటా! యెట్లునిలువంగఁ గాంతకగును.

ఓమృత్యుదేవతా! ఇక నీవేకరణ్యము. అదృష్టదేవత నన్న జన్న
నోటనే వీడిపోయెను. శాంతమా! నాదఱి జేతుము. ...

అయ్యో! ఇంకెక్కడిశాంతము. అన్నియు దుఃఖభాజనములేయయ్యో
ను. ఓ చిత్తమా! నీకోర్కెలన్నియు నిష్ఫలమైనవి. ఇక
వైన ధైర్యావలంబకురాలవుకమ్ము.

(దుఃఖముతో)

ఓప్రాణములారా! మీరు మీస్థలాంతరములకుఁ బొండు. ఓకట్లు

పిశాచమా! నీసాహసమును బూర్తిగ వెలిబుచ్చితివి. అట్లు

నాజననీజనకులకు—

సీ. కలనంపదల్లును కాఁజేసి యణములోఁ

దీనదిండిలేకుండల్ దేల్చినావు

కన్న విడనుగాంచి కలకాటమింటను

గుందుచుండెడు దింతఃస్ఫూర్తిన్నావు

బందుగులెదుటను, బడకుండ నిత్యము
తలవంపుఁగూర్చియు దరలినాపు
కడుపునఁబుట్టిన గారాబమంతయు
విడిపించి యుచ్చతో వెలిగినాపు

గీ. హేయమనిపించిమాఘు నింతంతజేసి
యప్రియముఁ జూపిననుసాగ నంటినాపు
ఇట్టినుగుణాలరాసివే యెన్ననిన్నుఁ
జేర్చుటరయగ రక్కసిఁ జేర్చుటగును.

పోనీ, నీమూలమున, ధనార్జననుజేసిన వారినైన బాగొనర్చితివా? అది
యునులేదే. నామామగారు—

నీ. నీమూలమునగదా నీచముచ్చములేక
కొంపలఁగూల్చగఁ గోరినారు
నీమూలమునగదా నిర్లక్ష్యమునుజూపి
వరునిబంపకవట్టుఁ బట్టినారు
నీమూలమునగదా నీతిఁదప్పగఁ బుత్రుఁ
బెఱటిదారినిజూపి ప్రిల్పినాడు
నీమూలమునగదా నిమిషమాత్రంబున
దగ్ధమై భువినుండి తరలినారు

గీ. ఉభయకక్షలవారిని నూడ్చివెనుక
సంతసంబునఘంటివే చాలుఁజాలు
కావదగ్ధపుకావొక్కొక్క! చాపులేదు?
అదరించినజేరుదే! హతమొనర్చు.

ఇన్నిరీతుల యత్నమునఁబ్రయత్నింపఁగల ముఖ్యుల, నిర్మూలమొనర్చు
జేకదా. నీవీ కలికాలమందు కలిగితమైన జనులబాధింపఁ బంపింపువెడలి
తిని కాఁబోలుము కానిమ్ము. నిన్ను ననేల ?

గీ. రమ్మ రా రమ్మటచును రగులెడిసి
 మూఢబుద్ధిని నిమజ్జిరే మురియుచుండ
 నీదు తప్పిదమిందును లేదులేదు
 దూషణలోనేయ మాదియే దోషమగును.

(ఆలోచన నభినయించి)

ఈతనిపల్కులు నిక్కములగునో, కాకుండునో? ఇంతటితోనే విరక్తిని
 జేసికొని పాణిములవీడు టంత కేయముకాదు. ఆవేశ్యా
 గృహమునకుఁగూడఁ బోయి సత్యమును గ్రహించి మతియు
 ముందు యత్నము లాచరించెదనుగాక. దాని నెట్లు తెలిసికొన
 నగును? షారుసత్యమును దెల్పుదురా? అయినను బ్రయత్న
 ముచుమాని ముందేజీవముల బాయుట యవిసీతియగును. నోట
 నాలుకయుండ, గృహమును గనుఁగొనఁజాలకుండునా?

(అని నిష్క్రమించును.)

మూడవరంగము.

(ప్రదేశము—వేశ్యాగృహపరీవరము.)

(ప్రవేశము—రుక్మిణి.)

రుక్మిణి—ఈవిధిని దిలకించుటతోడనే, మోసమునకుఁ దావు, మోసము
 నకుఁ దావని మానసము బోధించుచున్నదే. వీరేశదా,
 కామమదాంధులగువారిని గులభిష్టులుగఁ జేయఁజాలెడు
 శక్తికలవారు. వీరేశదా యెట్టిధీరులైన వ నిమిషమాత్రంబున
 దమమాయచే వశీకరణజేసికొనఁజగ్గు సామర్థ్యముఁగలవారు.
 వీరేశదా క్షణకాలమున లక్షాధికారుల బిక్షాధికారులుగ

మార్పజాలువారు. ఏసేంతయ్యవినీతిని. వీరిని నిందించు టేటి న్యాయము ? కామమదాంధులై యొడలెఱుంగక తమ యిండ్లకు వచ్చినవెనుకఁగదా తమనటనలఁ జూపి వలలఁజిక్కఁజేసి కొనుట. మనపదార్థము మంచిదికాకున్న, కంసాలిని నిందింప నేల? తర్కవిత్తర్కంబుల కదనుగాదు.

(ఒకఁడై పునకుఁ దిరిగి) అయ్యా ! మణిమాల గృహ మెచ్చట ?
(ఏమియోవినుట సభినయించి) ఏమి? యిదియేనా ? (సమీపించి ఎవ్వ రీలోపల ?

(తెరలో)

ఎవ్వరు హరు?
రు—ఏనొక మార్గిస్తురాలను.

(తెరలో)

పనియేమి ?

రు—తలుపు నొకసారి తెఱుపుడు.

(తలుపుదీసి శ్రీహరి ప్రవేశించును.)

శ్రీ—ఏవూరమ్మా ! ఇదేంటి. పడునుపిల్ల లీయేసమేంటి ?

రు—దిక్కుమాలిన దానను.

శ్రీ—అదాకథ. డా. లోపలికిదా. సెట్టుమీద సిలకలాగున్నావు.

మాలమ్మాయికాసి, యీబేరాలు నాకుఁదలియవు.

రు—(తెనలో) ఏమిది ? ఈపెవల్కులు నాకర్థమగుటలేదే. బేరము లేదు ?

శ్రీ—ఏంటాలోచిత్తున్నావు ? కూకో మూలమ్మాయిని కేకేత్తాను. అమ్మాయి !

(తెరలో)

వస్తున్నానేకీ చీరెకట్టుకుంటున్నాను.

శ్రీ—(రుక్మిణితో) దిక్కులేనిదానైనా తేమోత? యీ జేగురుగట్ట
లేండుకు?

రు—అనాథలకు శరణంబగు ప్రతమూనితివి.

శ్రీ—ఏంటమ్మా! అతమా? ఏంపట్టులమ్మా. చిల్లపట్టులు.
ఏంగతివట్టిందేతల్లీ. ఇక చుఖపడుదుగానిలే.

రు—సుఖమా! నాకుసుఖముపుట్టినాటనే వడలెను.

(ప్రవేశము—మణిమాల)

మ—ఏమమ్మా? యెందులకు?

(రుక్మిణిని జూపి) యీపె యెవ్వరు?

శ్రీ—ఈపిల్లకెవ్వరూ దిక్కులేరంటే అచ్చిదేవివలె మనయింటికాడి
కొచ్చిందే. నీకు అప్పచెల్లెల్లు లేనందుకొది వీచెల్లెలుకో.

(రుక్మిణితో) మాయింటికాడుండమ్మా. ఇంకికారంమాను.

రు—(తనలో) వీరియిద్దేశ్యమేమియో నాకుబోధపడుతులేదు. తడ
యుటకు సమయముకాదు.

(ప్రకాశముగా)

మీయాదరణకు సంతసమయ్యెను. ఏనొక కార్యార్థిని వచ్చి
యున్నాను.

శ్రీ—కార్యార్థియో అంటేయేంటి?

రు—ఒకపనికొఱకు వచ్చియున్నాను.

శ్రీ—మాకూ తెల్పిందిలే. నీనోటితోకూడా సెప్పు.

రు—మీరు సుందరంగారి నెఱుగుదురా?

శ్రీ—ఏమోలమ్మా! చుందరం యెవడో మాకు తెలియదు. ఆయనకు
నీకు యేంచంబంధము?

రు—దాచనేల? ఆయనయేనాభర్త. ఆయననుదర్శించి సేవజేయు
వలయునని వచ్చియున్నాను.

శ్రీ—అలాగంటమ్మా. అప్పుడే యెల్లచోయెడు. పాపం నీకూట్లో
మూన్నేచేడు.

(మణిమాలతో)

చూచావంటే మందరంపెళ్ళామంటే. చిలకలాంటి వెళ్ళాని యిడిచి
పెట్టాడు. ఈపాపమంతా ఆముచలోడిచి. ఈడిజమ్మడ. యేక
డబ్బాశచే ఏంబావుకున్నాడు. యిలాంటోళ్లని యేడిసిత్తేనే,
ఉన్నదికూడా యూడింది.

రు—నత్యముచుదెల్పి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుఁడు. ఆయనదర్శనముకాని
నాఁడు ప్రాణముల వీడుటకే నిశ్చయించుకుంటిని.

(ఒకరిమొగము లొకరు చూచుకొందురు.)

శ్రీ—మనకు భయమేంటే. ఏడుత్తోంది. చంగతంతా చెప్ప.

మ—అమ్మా. ఆయన కొలఁదికాలముక్రిందటనే, ధన మీయలేదని
మేము తిరస్కరించుటచే వెడలిపోయినారు. ఈయూరున మా
తల్లిము లేరు.

రు—(కన్నులనీరునింపుచు) ఆయన నేఁబోయెదను.

శ్రీ—ఏంటమ్మా మాయింట్లోముండు. నీకేయుధమైన లోటులేకుండా
కాపాడేపూచినాది.

రు—(విస్మయపడగనే నిష్క్రమించును.)

(తెరవడును.)

(ప్రవేశము:—సన్యాసిచేషముతో సుందరం)

సుం—హా! ట్రాజెక్టరీ! నిన్ననాథాయంబుగా నిడుమలపాలొనర్చిన
నీ పాతకమున కెట్టిశిక్షవిధించి పుణ్యముఁగట్టుకొందువోకదా
నాశనమై డెన్నఁడును గట్టుమున కాసీంది చేతుల్లోగ్గనో నాఁడే
నేనే నీయధీనమైతిని. నాటినుండియు నీవే నాకు యశమాను
రాలవ్ర—

గీ. విక్రయఁబునకంచును పీఠిఁబెట్టఁ
 డగినధనమిచ్చిఁగొనియె నీ తండ్రినన్న
 కాన నాఁటిచుండియుఁగూడ నేనెసీకు
 దాస్యమొసరింపవలయును దప్పకుండ
 ఇంతదనుక నీఋణమును దీర్పలేకున్నను నిక ముందైన ఋణవిము
 క్తునిగ నొనర్పవలసిన భారము నీయందే నిల్చియున్నది.

గీ. అతివయేయెందుఁ బురుషున కౌ దేహ
 మండుబుధులును శాస్త్రంబు లార్జ్ఞుచుందు
 సుదతివలననె యిహపర సుఖముకల్గు
 అదియె కఱవయ్యె పైగను నష్టనశితి

(నాల్గవరంగము)

(ప్రదేశము:—ఒక దేవాలయము.)

(ప్రవేశము:—సన్యాసి యగు సుందరం)

సుం—అహా! ఎట్టిమూర్ఖునకైనను విరిక్తి కల్గినవేళ భగవదారాధన
 యే యిహపర సాధనమనితోచునుగదా. అందువలననే తొ
 లుత సంసారాంధకారంబున మునింగిననే కాని యందుండెడు
 మమకారము నశించి మోక్షార్థిలాష కలుగకుండునని గదా
 శాస్త్రంబులు ఘోషించుచున్నవి.

గీ. కలిమిచే దులతూగెడు కాలమందు
 పుణ్యపాపంబులనియెడు స్ఫురణరాదు
 చావుపుట్టుకలనియెడు స్మరణలేదు
 ధనముపోయిన మఱునాడు తప్పకుండ
 దైవప్రార్థనయేగతి ధాతి నెప్పుడు.

భనమున్నంత కాలము బంధువర్గమున్న పరమతనహ్యమగును. కావర
మేయందు ప్రధమ కర్తవ్యము. నీచప్రవర్తనలకే యిదితగిన నెలవు.
ఆ దుష్టత్వముచే వ్యభిచారమునకుందా 'వొసంగిన—

చం. ధనము నశించు మానమును దప్పదు వీడుట కావరంబునన్
లనయమునిందలున్ గలుగు యాదర జెందును గానరాదుగా
వినయము మాయకాకడ కు పీనులఁ జెట్టరువల్కులెవ్వరున్
లనువగు తావుకల్గదీక సంతమనందగు సాని జేరినన్
కడచిన దానికై కలఁతనొందుటకంటె నన్నిదు ఖముల సంతమొం
దింపఁ దగు భగవన్నామస్మరణమే సుఖదాయకంబగును.

(అనికనులమూసి ద్యానింపమొదలిడెను.)

(తెరిలో)

రు—ఓపరమాత్మ స్వరూపా! ఆది మధ్యాంతరహితా! నిత్యానంద
నిత్యస్వరూపా!

మ॥ అవసానంబున నన్ని చింతలను నాయాసంబునన్ డించి యీ
భువి దాఁజేసిన బావసంగతుల నిర్మూలంబుగఁ దోయగా
భవదీయాకృతి నెవ్వఁడెంచు మదిలో భక్తుండగున్ తద్విధిన్
యవలీలం లభియింప నీదయను న న్నా లింపవే మొక్కిడన్
సుం—(కన్నులఁదెఱచి) ఈయార్యారవ మెవ్వరిడై యుండును? (నలు
వంకలఁ దిలఁకించి) ఈ చుట్టు ప్రక్కలనెవ్వరును గానరా
కున్నవారే.

రు—(తెరిలో) ఓతండ్రి! జగన్నాయకా! చిన్ననాటనుండియు...

గీ॥ సంతసంబున నెద్దియో సౌఖ్యమేనగ.

నెట్టులుండునో కనలేక యిధుమలంద

శత్రుగతమయ్యెకాయము సానుభూతి

నదియు విడనాడి నినుజేరఁ గదలుచుంటి

సుం—(ఋనుట నభినయించి) ఎవ్వరో యొక యనాథయగు వనితా రత్నము జీవములఁ బాయ సిద్ధమగుచుండెను. తడసిన ప్రేమా దము సంభవించును. పోయి సంగక్షించెదనుగాక !

(అని నిష్క్రమించును.)

(తెఱ యెత్తఁబడును.)

(రుక్మిణి మెడ కురిత్రాఁడు దగిలించుకొని ప్రాణములు వాయ సిద్ధ మగుచుండును.)

సుం—(తత్తరమునో) ఆగుమాగుము. సాహసము వలదు. ఆత్మహత్య మహాపాతకము. (అని కేక లిడుచు వచ్చి యాత్రాటని గోసివేయును.)

రు—(నివ్వెరపడి చూచుచు) హా ! భగవానుడా ! ఇంకను నా తీయాపదలనుండి విముక్తియేలేదా ? “పాపీ చిరాయు” వన్నట్లు ప్రాణమున కంతముఁ గల్గించుకొంద మన్న దీనికిని సంత రాయముఁ గల్పించితివే.

(నన్యాసికి నమస్కరించి)

ఆర్యా !

గీ. దుర్భరం బయ్యె కాయము దుర్గతులను
బ్రదికియున్నంత దుఃఖంబు పృబలముగను
దినదినాభివృద్ధిని జెంది దిగులుతోప
సిద్ధమైతిని బ్రాయంగ జీవములను.

ఈసాపాత్మ్యరాలి జీవముల కేల యడ్డు వచ్చెదరు ?

స—లేన్వీ ! కష్టసుఖము లందఱికి సమములే. కష్టకాలమందు విరక్తి మార్గ ములవడుట సహజమే కాని యాత్మహత్యకుం బ్రాల్లొనుట నెల్లనా ? అంతమాత్రమున పాపవిముక్తి కానేరదు. ఎవ్వరవిప్రు ?

రు—స్వామీ ! నాచరిత్రను వినిపించి శరణ్యు లగు మీకుఁగూడఁ జింత కల్గించుట తగనివని.

స—అట్లుకాదు. నాకోపేనంతమట్టుకు సాహాయ్యముఁ జేయువాఁడ. నీకీ వేసమున యుండవలసినంత యగత్య మెందులకు సంభవించెను ?

(తనలో) ఈమెను దిలకింప నేకతముననో యమితంబగుజాలి దుఃఖము గలుగుచున్నది. మా కిరువుర కేదియో బంధుత్వ మున్నటుల మనమునం దాందోళనయు నంతకంత కేతి శయించుచున్నది. కారణ మేమై యుండునో కదా—

రు—అయ్యా ! భర్తృవియోగానలంబున మృగ్గుచున్న నాత్మికిఁక నిష్కలోకసుఖంబు లలవనా ?

స—(తనలో) భర్తృవియోగమా ! ఒకవేళ నాసతి కాదుకదా? అంతటిభాగ్యమా నాకు ? ఓ హృదయమా ! నీ కెందులకింక యాశ్చర్యత ?

(ప్రకాశముగా) కాంతారత్నమా ! భర్తృవియోగ మెందుల కబ్బెను ! నీయట్టి సుగుణాలరాసిని వీడిగ యా మహాపాతకుం డెవండు ?

రు—అయ్యా ! నిష్కారణముగ నాయనను నిందింపనేల? నేనే యట్టి మహాపాతకురాల నగుటంబట్టి నా కీయవస్థ సంభవించినది.

స—అహ ! ఏమి ? యీపె సుగుణత్వము. పతివ్రతల కుండఁదగు లక్షణము లివియేకదా.

ఉ. దూరదు వీడెనంచు మది దోసము లేన్నదు పాపుడంచు 'వేమాధును దుఃఖమందుచును మానకచేసిన కర్మమెంచు నేకారణ మింతతెల్పు దిటు కాంతలకెందును నోర్పుగల్గినీ పోరున నిట్టి దుర్దశలఁ బొందిన నుండరి గౌరవనేర్చునే.

(ప్రకాశముగా) నుదతీ ! నాయెడ నొక్కటియు దాచక
వెలిబుచ్చుము.

రు—ఏమని తెల్పుదాన ? ప్రాణదాత లగుటచే జెప్పక తప్పినది
కాదు. ఈదీచురాలిచరిత్ర నాలించుడు. నాజనని లా జన
కుడు—

గీ. వలదు వలదంచు బలికిన భాగ్యమంచు
ఉన్నసంపద లర్పించి యొకని కీయఁ
గట్న మింకచుజాలక కడకు మాకు
వేఱుపఱచెను సన్నును విభునినుండి.

స—(తత్తరముతో తనలో) నాతలంపు లన్నియు నిక్కము లగు
చుండెనే.

రు—రానురాను బుట్టినింటివారికిని నసన్యాముతోప

గీ. భర్తృశుశ్రూషయే నాకు భావ్యమనుచు
నెంచి వెదకుచుఁ బలియిలు వెదకిచూడ
(కన్నుల నీరు నింపుచు)

నాదుదురిదృష్ట వశమున నాఘడకట

ధనముసంతయుఁ బోగొట్టి తరలె నెటకొ.

స—(విచారముతో) సుదతి! నీయత్తవారి దేయూరు ?

రుక్మి—మధురాపురము.

స—(కన్నుల నీరునింపుచుఁ దలవంచి యూరకుండును.)

రుక్మి—హా! నాథా! (అని యాతని పాదములపై వ్రాలెను.)

సు—(లేవనెత్తి) తస్వి! చింతింపనేల! ఏచును దుదకు నీవలెనే పడ
రాని యిడుమలంబడి యిట్లు సన్యాసిని భగవదాధనా
నిముగ్నుడనైతిని. ఈపాపాత్ముఁ డిప్పుడు నీవెట్టిశిక్షవిధించిన
ననుభవించుటకు సంసిద్ధుడై యున్నాఁడు.

సీ. పతి పాదసేవయే సతులకు సతతము

పరమపావనమును పడఁతమిన్న

భర్తను విడినాడి బ్రతికియుండుటకన్న

మరణమే మేలను మాన్యచరిత

పాపియైననుగాని ప్రాణేశ్వరుఁడె తన

భాగ్యభోగములను బావనాత్మ

బంధుజనులఁబాసి మగని జేరఁగనెంచి

సంచరించెడునట్టి సదయహృదయ

గీ. కలిమి లేములు సమమను కలికి నకట!

అడరింపకవీడిన యధమువీని

యిచ్చవచ్చినరీతిని యిడుమలందఁ

దగిన శిక్షనుజూపుమా తరుణి ! యింక.

రుక్మిణీ—నాథా! యిదియేమి? భర్తలను భార్యలు శిక్షింపవలెనా ?

ఇదియుఁగాక, యిందు మీతప్పిద మేమున్నది ?

గీ. జనకు నాజ్ఞను జవదాటి సంచరింపఁ

బాప పేతువుకాదొక్కా! పరఁగనిట్లు

విధియనంగను సెల్లెడు వింతయేల?

నాదుపాపంబె యీగతి నన్నుజూట్టె.

సుంత—తరుణి! నాపుణ్యవశమున నేవిధముగనైన నిన్ను జూడఁ గంటిని.

రుక్మిణీ—ప్రాణేశ్వరా! మీకు నాయందిట్టి యపారప్రేమ యుండుట వలననే నేను గడుధన్యురాలనై తినని యెంతయు నుపొంగు చున్నాను.

సుంత—కాంతా ! నీజనసీజనకులు నిన్నెడఁ బాసియుంటచే నెంతగఁ గుండుచుండిరో? దా, వారిని వదలి, యీనిర్యాగ్యుని కొఱ

శేల యేతెంచితివి! ఇప్పుడైన నీవు వారికడనుండియే సుఖం
చుట శ్రీయోదాయకముగ నుండునని నాతలంపు.

రుక్మి—అయినఁ గావచ్చును గాని, మిమ్ములవీడి యణకాలమైన
నిలువనోవను. ఇరువురముచుగూడ నిచ్చటనే భగవదారాధ
నల సలుపుచుఁ గాలమును బుచ్చుదము. ఏమందురా?

గీ. మీకు భగవదారాధన సోకు ముక్తి

భర్తనేవలఁజేయుట వలన నాకు

మోక్షసాధన మలవదు ముక్తికాంత

నిరువురుము జేరవచ్చును నిందువలన.

సుం—బాగు! బాగు! అట్లనే యొనర్చుదము. మృందుగ మన
మిప్పు డెయ్యది ప్రస్తుతకాలంబునఁ బ్రజలపాలిటి పెనుభూ
తమై డెగటార్చుచుండెనో, యెయ్యది సతిపతుల నిష్కారణ
ముగ నెడఁబావ దుఃఖములందఁ జేయుచుండెనో, యెయ్యది
క్షణకాలంబున లక్షాధికారుల భిక్షాధికారులుగఁ జేయుచుం
డెనో, యట్టి యీవరకట్నములబాధను దొలఁగింపను, నాం
ధ్రభాషామతల్లిని నుద్ధరింపను, భగవాను నొక్కమాటు
స్మరించి పోవుదము.

రుక్మి—చిత్తము.

(ప్రదేశము—రామచంద్రరావుగారి గృహము.)

(ప్రవేశము—రామచంద్రరావు.)

రా—కటకటా! రానురాను నిందలధికంబై మనంబునఁ గుదులులేక
నిద్రాహారములకు దూరుడ నగుచుంటినిగదా. అయ్యో!
యింకేమి తెలుపు? కులకాంత యెన్నివిధములఁ జెప్పినను
వినదాయె. మిత్రులెంద టెన్నివిధములఁ బోరిడినను, వినక

యున్న సంవత్సరములలో భోగిగొట్టి యందున
దుఃఖము మఱిత యధికంబై క్రాలుచున్నవాడను గదా.
చూడఁజూడ నాముద్గులపట్టి రుక్మిణి, సుగుణాలంకారిణి, దిన
దినము స్నేహించుచు దునకు శల్యాపకీప్తయై యున్నది.
ఏమి నేయువాడ ?

గీ. కట్నమర్పింపఁ జేతను గానులేదు .

కట్న మీయక కార్యంబు కలుగదాయె

వెనుకఁ గొయ్యి ముందరనుయ్యి యనెడురీతి

బ్రాణసంకట మగుచుండె పాపమేమొ.

ఈయిడుమలనందుచు జీవన్మృతుడనై యుండుటకన్నఁ బ్రాణము
వీడుటయే సుఖదాయకమగునని తోచుచున్నది. ముందువెనుక
లాగయక యాచరించుటచేగద యిట్లు కుండనయ్యెను.

(ప్రవేశము—దుఃఖముతోఁ గృష్ణవేణి)

రా—(చేరఁదీసికొని) అమ్మా! యేడ్చుచుంటివేల ?

కృ—అమ్మ యేడ్చుచున్నది.

రా—(ఆతురతతో) ఎందులకమ్మా ?

కృ—అక్కయ్య యెక్కడికో వెళ్ళిపోయినది.

రా—ఎక్కడకు వెళ్ళినమ్మా. ఇరుగు పొరుగిండ్లకుఁ బోయియుం
డెనేమో చూచితిరా ?

కృ—అన్నియును వెదకితిమి. తుదకుఁ బరువుక్రింద నీకాగితము
దొరకినది. (అని యొకకాగితము నొసంగును.)

రా—(కొంతచదివి కన్నుల నీగువ్వును)

కృ—నేను జదివెద. (అని పుచ్చుకొని)

జననీజనకులకు, ప్రియపుత్రిక రుక్మిణి సమస్కారములు.

ఏ నీభువిని జననమందినదాదిగ, నన్ను గనినందులకు మీ కపార దూఖు మరుభవించుటయే యయ్యెను. ననుభావులు పాపిష్టురా లీపు డమి వేటొక్కతె యుండునట కలలోనివాత. నాసుఖమునకై తాము మీకుండుకున్న సంపదలెల్ల ధాగవోసింను మదకుఁ చింతా క్రాంతులగుటయ్యేకాని తత్కల మరుభవించుభాగ్యము నాకు లేక పోయెను. ఇట్టిదూఖు మరుభవించుదు జీవముఁ దాల్చియుండుట కన్న మరణమే శ్రేయోదాయకమని పొడగట్టుటచే లభించినఁ బతిశిశూఁషగావించుచుఁ గాలమునుఁబుచ్చదమనియు, లేకున్న... వ్రాయుటకుఁజేయి యాడకున్నయది. అందువలన నాకు భీతిజనించి కాదు. మిమ్ములఁ బరీతాపమున ముంచుదునేమో యనియెడు సం శయమే. ఏనుఁజుమీపాలిటి గక్కసినిగాని, ముద్దుఁబట్టినిగాని విశ్వ సింహుఁడు. ఇదియే మీకిరువురకు కడసారివండఁగములు. కృష్ణవేళ నావలెగాక చిరింజీవియై, సదా సుఖపరంపరిల నోలలాడునుగాక. నాతప్పలమన్నింపుఁడు. ఇందువలన జననీకృతైన మీకు సంతా పము కల్గించినదా సగుడునని యెఱుంగుదును. కాని, నిత్యము మీకన్నుల యెదుటనుండి చింతను గల్పించుటకన్న నిదియే వేయి మడుంగు లెక్కుగు బెస్సయని యెంచి యిట్లొనర్చితిని. ఇంతటిచండి రుక్మిణి మీగర్భమును జసించియుండలే ననియే తలంచుఁడు.

ఇట్లు, రుక్మిణి.

రా—హా! పుత్రీ! (అని కొంతవరకు మాటాడనేరక). అయ్యో!

ఎంత సాహసమొనర్చితివి? మాదు.ఖములకు ఏవెట్లు కత వైతివి? ఏమొచ్చిన పాపగర్భముల ఫలిత మనుభవించు చున్నాము. తల్లీ! ఆవిచారమునకన్న నిది తక్కువ యని తలఁచితివా? నీకేక బతిశిశూఁష యెట్లులభించును? కొంత యూరటఁజెందివలయు నని యిట్లు వ్రాసియుంటివి కాఁబోలు ను. నీసౌఖ్యమునకుకాదే మేమిచ్చిపాల్గును బొందుట. అట్టి నీవు కటకట! మాకడుపునఁ జచ్చువెట్టి యేగు పెట్టినాడు

ము! ధనము పోయినందులకుఁ జింతిలుట లేదుకాని, నీకుఁ గాపురముఁ గూర్చుజాలకుంటిమికదా యని నహస్యవిధంగా పరితపించుచున్నారము. గోరుచుట్టుమీద తోకటిపో! నీవట్టిక మాచింతలకు అంతరాయమే లేకుండెనా! కట్టుకొని సరికటములతోర్చి మనియుండ శక్యమగునా.

కృ—నాన్నగారూ! అక్కయ్య నగలన్నియు విడిచిపోయినది.

రా—ప్రాణముల వీడ సిద్ధముగ నున్నదానికి నగలవిధానము—
కృ—అయితే అక్కయ్య యింక నింటికిరాదా?

రా—వచ్చునమ్మా. ఏడువకు.

(ప్రవేశము—దుఃఖముతో విశాలాక్షి)

వి—హా! నాథా! మన కొంపకూలినది. (అని పాదములపై బడును)

రా—(విచారముతో లేవనెత్తి) ఏమిచేయుదము. తొలఁజేసిన పాపకుం చయ ఖిగాతిఁ గట్టికుడుపుచుండెను. వలదన్ని యెన్నిరీతులఁ దెల్పినను వినకుంటివికదా. మనమా దరిద్రులమైతిమి. దాని కాసౌఖ్యమన్నదిలేకపోయెను. మన నారాయణరావున కిచ్చి పెండ్లిఁ జేసిన నిరీత పుట్టుమునుఁగక పోవుచుగదా.

వి—అయ్యో! నాథా! ఈదుఃఖమెట్లు భరింపగలను? కన్నపుత్రిని జేతులారఁ జంపుకొంటిమే. మనవంటి దురదృష్టవంతు లెందైన నుందురా?

రా—తస్వీ! జరిగినదానిఁ గూర్చి యెంతగ దుఃఖించినను నిష్ప్రయోజనము. దీని కంతకును కారణభూతుడను నేనే. పోయి వెదకెదను. పతిశిశూవుయవెన్నే. మనల నూరడింపఁజేయుట కిట్లు వాసియుండనేమో—

వి—ఇంకెక్కడి పతి? ఎక్కడి శిశూవు?

రా—రాత్రి రెండుజాములు విజ్ఞప్తవేళ నేనావిలికిఁ బోవునప్పుడు ప్రక్కమీదనే పరుండియుండఁ గాంచితిని.

నిన్నటి సాయంకాలము గదిలో గూర్చుండి యేమియోవ్రా
యుచు నన్నజూచి యాకాగితమును బఱుపుకొండఁ దాచి
వైచినది. అదేమని యడుగ నేమియు లేదనియె.

రా. టినుండియు నీప్రయత్నము మీదనే యుండెనుగాఁబోలు
పరిశ్రమిదినమున నేను గచ్చేరినుండి వచ్చునరికి నెదుఱుగ
వలయునని పలుకరించెడిది. నిన్న పట్న వచ్చియుండలేదు.
ఏమి కుంటిని.

వి. నిన్నటియేకాదు. ఈనడుమఁ బదిదినములనుండి యెంట
ర్చుండి పరిశ్రమిదినమున నేదియో యాలోచించుచునే
వి. ది. ఆ ఆలోచనలన్నియుఁ దుదకు మన గొంతుకల
కేయయ్యెను. ఇన్నివితలు ఒరుగుటకే కాఁబోలును
తననుండియు నన్నియు శుభసూచకములే.

రా. చూచితేవా ! భాగ్యవంతులు భాగ్యవంతులని పరుగులిడితే
పిల్లగూడఁ దక్కకుండఁబోయెను. ఒకవేళ బ్రతికియున్నను
దిండిలేక యెక్కడ మాడుచుండెనో? మనకుఁ దగిన ప్రాయ
శ్చిత్తమెది.

వి. కిటకటా ! ఈనిష్ఠరములేల ? కన్నపుత్రికి దుర్గతులఁ గల్పించి
న పాపి నగుటవలనఁగదా—

నీ. బందుగు లందఱు నిందఁబుచ్చుదురంచు

వరకట్న మీయంగవలయునంటి

తోడివారిలోన దోషంబులేకుండఁ

జేయంగవలెనని చేరమంట

కట్న మీయకయున్న గార్యంబెకాదని

మందిబుద్ధిని నిట్లు మనలుకొంటి

కన్నపుత్రికి సౌఖ్యమన్న నిదేయని

ముందువెనుకలేక మోసపోలి

నీ. బందుగులు లేరు ధనమెల్ల మంటఁగలియు

సౌఖ్యమునకుమాటు పుత్రికిఁ బావుకల్గె

